

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРИКЛАДНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА
МЕНЕДЖМЕНТУ ІМ. Г.Е. ВЕЙНШТЕЙНА

МАТЕРІАЛИ
НАУКОВОГО КОЛОКВІУМУ

27 ВЕРЕСНЯ 2023 р.

**«МЕХАНІЗМ ПЕРЕДБАЧЕННЯ, ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА
РЕГУЛЯТОРНОГО ВПЛИВУ НА СИСТЕМНІ ЗМІНИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ЇЇ СУБ'ЄКТІВ»**

м. Одеса

УДК 330.34.21:33.05:005.521(477)

Механізм передбачення, попередження та регуляторного впливу на системні зміни національної економіки та її суб'єктів. Матеріали наукового колоквиуму 27 вересня 2023 року / кафедра економіки промисловості. Одеса: Одеський національний технологічний університет, 2023. 100 с.

У матеріалах колоквиуму знайшли відображення питання впливу системних змін на соціально-економічний розвиток економіки країни та її суб'єктів. Розглянуті шляхи вирішення найактуальніших проблем розвитку національної, секторальної, регіональної економіки у контексті викликів воєнного часу та післявоєнної відбудови. В доповідях особлива увага приділялась соціально-економічним наслідкам війни, повоєнному відновленню України на засадах сталого, інклюзивного та безпечного розвитку.

Організаційний комітет колоквиуму

Голова: Павлов О.І., д. е. н., професор

Заступник голови Козак К.Б., д. е. н., професор

Члени комітету: Кулаковська Т.А., д. е. н., професор

Дідух С.М., д. е. н., професор

Самофатова В.А., д. е. н., професор

Замлинський В.А., д. е. н., професор

Рекомендовано до друку та розповсюдження в мережі Internet Вченою радою
Одеського національного технологічного університету, протокол № 6 від
07.11.2023 р.

Матеріали подаються за оригіналами рукописів доповідей учасників
колоквиуму

ЗМІСТ

КРИЗА ЯК ПЕРЕДУМОВА СИСТЕМНОЇ ПЕРЕБУДОВИ ЕКОНОМІКИ 7

Кулаковська Т. А., д. е. н., проф., професор кафедри економіки промисловості

Одеський національний технологічний університет

РЕГУЛЯТОРНИЙ ВПЛИВ ДЕРЖАВИ НА КОМПЛЕМЕНТАРНІСТЬ ІНКЛЮЗИВНОГО ТЕРИТОРІАЛЬНОГО ТА СЕКТОРАЛЬНОГО РОЗВИТКУ 16

Павлов О. І., д. е. н., проф., завідувач кафедри економіки промисловості

Павлова І. О., к. е. н., докторант

Павлов О. І.-молодший, аспірант кафедри економіки промисловості

Одеський національний технологічний університет

АГРАРНІ КРИЗИ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ 23

Крисанов Д. Ф., д. е. н., проф., керівник інституту «Економіки та бізнесу»

Білоцерківський національний аграрний університет

СУСПІЛЬНИЙ ПОДІЛ ПРАЦІ В РАМКАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА МІСЦЕ УКРАЇНИ В НЬОМУ 31

Мудрак Р. П., д. е. н., проф., професор кафедри економіки

Уманський національний університет садівництва

СУБСТАНЦІЙНІ ЗАСАДИ ПЕРЕМОГИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДРОДЖЕННЯ: ЗМІНА БЕЗПЕКОВОЇ ПАРАДИГМИ В УКРАЇНІ І СВІТІ 35

Шевчук В.О., д. е. н., проф., професор кафедри обліку, аудиту та оподаткування

Національна академія статистики, обліку та аудиту, м. Київ

ВИКЛИКИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОМІСЛОВОСТІ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ 42

Іщук С. О., д. е. н., проф., завідувачка відділу проблем реального сектора економіки регіонів

Жулканич В.О., к. е. н., докторант відділу проблем реального сектора економіки регіонів

ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України»

ІНВЕСТУВАННЯ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ 45

Самофатова В. А., д. е. н., проф., професор кафедри економіки промисловості

Одеський національний технологічний університет

РОЛЬ МЕНЕДЖМЕНТУ В РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ТА ФУНКЦІОНУВАННІ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ СИСТЕМНИХ ЗМІН 48

Седікова І. О., д. е. н., проф., завідувачка кафедри менеджменту і логістики

Палвашова Г. І., к. т. н., доц., доцент кафедри менеджменту і логістики

Одеський національний технологічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ АГРОПРОДОВОЛЬЧИХ ПІДПРИЄМСТВ 53

Дідух С. М., д. е. н., доц., професор кафедри економіки промисловості

Лобоцька Л. Л., к. т. н., доц., доцент кафедри економіки промисловості

Одеський національний технологічний університет

СТАЛІСТЬ І БЕЗПЕКА: ВЕКТОРИ ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД 57

Чумакова Г. В., к. н. держ. упр., доцент кафедри публічного управління та адміністрування

Одеський національний технологічний університет

FEATURES OF USING SCRUM AS PART OF AGILE MANAGEMENT IN MODERN ENTERPRISES 64

Kozak K., doctor of economics, prof., Head of Institute of Applied Economics and Management named after G.E. Weinstein
Kisielis-Shvydka Yu., master's degree student at the Faculty of Management and Logistics
Odesa National University of Technology

МОДЕЛІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗЕРНОЗБЕРІГАЮЧОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ 68

Фрум О. Л., к. е. н., доцент кафедри економіки промисловості
Сиваш А. М., головний інженер ТОВ «Укрелеваторпром», магістрант кафедри економіки промисловості
Одеський національний технологічний університет

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД 72

Холявіцька К. С., аспірант кафедри економіки
Уманський національний університет садівництва

АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ ПРИСКОРЕННЯ ОБІГУ ОБОРОТНИХ КОШТІВ М'ЯСОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ 76

Дідух С. М., д. е. н., доц., професор кафедри економіки промисловості
Волчанова В. В., магістрантка кафедри економіки промисловості
Одеський національний технологічний університет

СТРУКТУРА ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА 79

Замлинський В. А., д. е. н., проф., професор кафедри економіки промисловості
Тарасенко Ю.В., магістрантка кафедри економіки промисловості
Одеський національний технологічний університет

ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА НА ПІДПРИЄМСТВАХ 84

Замлинський В. А., д. е. н., проф., професор кафедри економіки промисловості
Гуркіна Н. А., магістрантка кафедри економіки промисловості
Одеський національний технологічний університет

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ 89
ПРОДОВОЛЬЧОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Згадова Н. С., к. е. н., доцент, завідувачка кафедри економічної теорії та фінансово-економічної безпеки

Мішин Є. О., аспірант кафедри економіки промисловості

Паненко О. Є., аспірант кафедри економіки промисловості

Одеський національний технологічний університет

ПРИНЦИПИ ПОВЕДІНКИ СПОЖИВАЧІВ В УМОВАХ РИНКУ 92

Згадова Н. С., к. е. н., доцент, завідувачка кафедри економічної теорії та фінансово-економічної безпеки

Рашевський А. В., аспірант кафедри економіки промисловості

Одеський національний технологічний університет

ФОРМУВАННЯ КРИТЕРІЇВ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНІВ 96
ПРОДОВОЛЬЧОЇ СИСТЕМИ

Згадова Н. С., к. е. н., доцент, завідувачка кафедри економічної теорії та фінансово-економічної безпеки

Тимченко В. С., аспірант кафедри економіки промисловості

Кравченко Ю. І., аспірантка кафедри економіки промисловості

Одеський національний технологічний університет

Кулаковська Т. А., д. е. н., проф.,
професор кафедри економіки промисловості
Одеський національний технологічний університет

КРИЗА ЯК ПЕРЕДУМОВА СИСТЕМНОЇ ПЕРЕБУДОВИ ЕКОНОМІКИ

Системна криза – це розпад системи в результаті ланцюгової реакції негативних наслідків, які зачіпають велику кількість секторів чи економік, при цьому відсутні інструментів для вирішення такої катастрофи.

Наслідки системної кризи перетворюються на масові банкрутства компаній, знищення робочих місць, колапс приватного споживання тощо. Системні кризи не мають універсальних рішень, які однаково можуть бути застосовані до всіх країн. Натомість вони зазвичай передбачають структурні зміни в країнах та зміни парадигми для досягнення радикальних перетворень. Як правило, ці кризи швидко не долаються, а найчастіше тривають кілька років і викликають глибокі трансформації.

Системна криза трактується як потужний удар по структурі системи, яка забезпечує її (системи) цілісність. Системна криза порушує стабільність системи і створює передумови її розвалу або зміни.

Раніше причинами системних криз вважалися війни або революції, які повністю змінювали розподіл влади в країнах і світі. Сьогодні, в умовах глобальної економічної взаємозалежності країн, валютний колапс або гіперінфляція в провідних державах можуть стати початком системної кризи. Окрім економічної нестабільності системну кризу можуть спричинити нова вірусна епідемія, геологічна чи космічна катастрофи.

Особливості кожної кризи визначаються конкретно-історичними умовами. На кризах, характері їх протіканні відбиваються особливості епохи, рівень розвитку економіки, місце, яке займає країна в загальній системі світового господарства, специфіка грошового ринку та ін. [1, с. 214-215].

Одні особливості криз визначаються економічними та політичними умовами країни, інші особливості обумовлюються специфічними рисами

циклу, загальною політичною ситуацією, характером минулої кризи, підйому тощо [2, с. 99].

Тим не менше криза завжди утворює вихідний пункт для крупних нових вкладень капіталу, створює нову матеріальну основу наступного циклу оборотів» [3, с. 182].

Визнання неминучості криз і розуміння їх характеру, природи, періодичності роблять можливим і необхідним прогнозування моменту їх настання. Крім того, впливаючи певним набором інструментів регулювання на певні фази циклу, зокрема на кризу, можна коригувати фази загальноекономічного циклу та демпфірувати резонанс економічної системи.

Сьогоднішній стан економіки України саме відповідає стану глибокої системної кризи. Причиною, яка посилила рецесію 2019-2020 рр. стала військова агресія російської федерації.

Військова агресія росії проти України викликала масштабні руйнування виробничого капіталу та інфраструктури, принесла людські жертви та соціальні втрати. Війна призвела до скорочення робочих місць і доходів, зменшення купівельної спроможності і обсягів накопичених активів.

У 2022 році національна економіка втратила 29,2 % реального ВВП, а 13,5 млн осіб змушені були покинути свої домівки. Більше 7 млн осіб опинилися за межею бідності, а рівень бідності сягнув 24 % населення.

Експерти Світового банку і Єврокомісії оцінюють пошкодження від війни в Україні за рік (з 24 лютого 2022 р. до 24 лютого 2023 р.) в сумі 134,7 млрд доларів, а потреби у відновленні – 410,6 млрд доларів.

Таблиця 1

Вартість та структура збитків від військових дій і потреб на 24.02.2023 р. у млрд дол. США

Сектор	Пошкодження		Потреби	
	млрд дол. США	питома вага	млрд дол. США	питома вага
Житло громадян	50,4	37,4	68,6	16,7
Освіта і наука	4,4	3,3	10,7	2,6
Охорона здоров'я	2,5	1,9	16,4	4,0
Соціальний захист і засоби до існування	0,2	0,1	41,8	10,2

Сектор	Пошкодження		Потреби	
	млрд дол. США	питома вага	млрд дол. США	питома вага
Культура і туризм	2,6	1,9	6,9	1,7
Енергетика і добувні галузі	10,6	7,9	47	11,4
Транспорт	35,7	26,5	92,1	22,4
Телекомунікації та цифрові технології	1,6	1,2	4,5	1,1
Водопостачання і очищення води	2,2	1,6	7,1	1,7
Муніципальні послуги	2,4	1,8	5,7	1,4
Сільське господарство	8,7	6,5	29,7	7,2
Промисловість і торгівля	10,9	8,1	23,2	5,7
Иригація, управління водними ресурсами	0,4	0,3	8,9	2,2
Фінанси і банківська справа	0	0,0	6,8	1,7
охорона довкілля і ліси	1,5	1,1	1,5	0,4
Державне управління	0,3	0,2	0,6	0,1
Розмінування	0	0,0	37,6	9,2
Інші	0,3	0,2	1,5	0,4
Всього	134,7	100,0	410,6	100,0

Джерело: систематизовано на основі [4, 5]

Найбільших втрат зазнали житловий сектор (38 % сумарних пошкоджень), транспорт (26 %), енергетика (8 %), промисловість і торгівля (8 %), сільське господарство (7 %). У загальній сумі потреб на відновлення (410,6 млрд доларів) транспортний сектор займає 22 %, житловий сектор 17 %, енергетика 11 %, сфера соціального захисту і життєдіяльності 10 %, боротьба з небезпечними ситуаціями 9 %, сільське господарство 7 %.

В цілому економічні збитки від війни охоплюють не лише руйнування та пошкодження інфраструктури, виробничих об'єктів, суспільних інституцій, а й втрати людського капіталу та витрати ресурсів на військове протистояння. В 2022 р. національні бюджетні витрати на оборону склали 23 % ВВП, а в 2023 році – понад 20 % ВВП.

Деструктивні наслідки війни проявляються не лише в економіці та соціальній сфері, а й у фінансовій системі країни. Україна спромоглася утримати інфляцію від обвального падіння (в 2022 році середньорічна інфляція становила 20,2 %). Доволі помірна інфляція 2022 р. в Україні при

масштабних руйнуваннях виробничої бази та інфраструктури була пов'язана з тим, що західний кордон України залишався відкритим. Значна частина споживчого попиту в Україні задовольнялася за рахунок імпорту. Він компенсував частину втраченої внутрішньої пропозиції (при падінні реального ВВП на 29,2 % доларовий імпорт зменшився лише на 4 %), а масштабна зовнішня допомога підтримала купівельну спроможність населення відносно імпорту. Заморожування енергетичних тарифів в Україні при зростанні світових цін на енергоносії також допомогло уникнути стрімкого зростання темпів інфляції. За 2022 рік Україна отримала понад 32 млрд доларів зовнішньої допомоги від офіційних донорів.

Структура джерел фінансування державних витрат України у 2022 р. виглядає наступним чином: 41 % витрат було профінансовано податковими і неподатковими доходами бюджету, 35 % – зовнішніми позиками і грантами, 13 % – монетарним фінансуванням і 9 % – залученням позик на внутрішньому ринку. Тобто, витрати держави на ведення військових дій і функціонування соціально-гуманітарної сфери майже порівну розділили між собою українські платники податків і зовнішні кредитори/донори. Свій внесок зробив також НБУ, покривши частину дефіциту емісійним способом. Однак, внутрішні кредитори Уряду відігравали мінімальну роль, особливо якщо рахувати чисті позики Уряду.

Вартість збитків та потреб у відновленні вже сягають рекордних величин, а темпи падіння реального ВВП і промислового виробництва перевищують показники більшості країн під час воєн II половини XX – початку XXI ст.

З іншого боку, Україні в 2022-2023 рр. вдалося уникнути макрофінансової дестабілізації та диверсифікувати джерела фінансування видатків, що буде утримувати економіку від подальшого падіння й позитивно впливатиме на перспективи повоєнного відновлення [5].

Одним із механізмів, що визначає потенціал відновлення економічної стабільності є перш за все закінчення війни та досягнення надійного й тривалого миру.

Отже, на сучасному етапі маємо сконцентрувати увагу саме на скорішому завершенні війни; розробці та впровадженні механізмів відновлення країни та максимальному залученні партнерів-донорів для відновлення країни.

Щоб відбудувати Україну після закінчення війни, знадобляться серйозні глобальні фінансові зусилля. ЄС уже робить значний внесок у посилення поточної стійкості країни, але в середньостроковій та довгостроковій перспективі знадобиться додаткова підтримка, щоб відновити основи вільної та процвітаючої країни, яка базується на європейських цінностях та буде добре інтегрована в європейське середовище.

Головною тезою плану відновлення України, який був представлений на Конференції в Лугано, є «Україна – це сильна європейська країна, яка має стати магнітом для іноземних інвестицій!».

В Плані з відновлення країни міститься 17 напрямів відбудови економіки України. Він розрахований на 10 років до 2032 року, містить понад 850 проєктів, передбачає фінансування у розмірі понад 750 млрд дол. Має за результат щорічний приріст реального ВВП понад 7 %, входження у ТОП-25 країн світу за індексом економічної складності та індексом людського капіталу.

Таблиця 2

Напрями відбудови нової економіки

Напрями відбудови економіки України	Сума
1. Зміцнення інституційної спроможності	< 0,1 млрд дол.
2. Цифрова держава	< 0,1 млрд дол.
3. Зміцнення оборони і безпеки	50 млрд дол.
4. Прагнення до інтеграції в ЄС	< 1 млрд дол.
5. Відбудова чистого та захищеного середовища	20 млрд дол.
6. Енергетична незалежність та Зелений курс	130 млрд дол.
7. Поліпшення бізнес-середовища	5 млрд дол.
8. Забезпечення конкурентного доступу до капіталу	75 млрд дол.
9. Забезпечення макрофінансової стабільності	60-80 млрд дол.
10. Розвиток секторів економіки з доданою вартістю	50 млрд дол.

Напрями відбудови економіки України	Сума
11. Розширення та інтеграція логістики з ЄС	120-160 млрд дол.
12. Відновлення та модернізація житла та інфраструктури регіонів	150-250 млрд дол.
13. Відновлення та модернізація соціальної інфраструктури	35 млрд дол.
14. Розвиток системи освіти	5 млрд дол.
15. Модернізація системи охорони здоров'я	5 млрд дол.
16. Розвиток системи культури та спорту	20 млрд дол.
17. Забезпечення ефективної соціальної політики	7 млрд дол.

Джерело: систематизовано на основі [6]

Відновлення України буде складатися з чотирьох етапів: надання допомоги (охоплює екстрену допомогу, необхідну під час війни. Етап зосереджений на гуманітарній допомозі та відновленні критичної інфраструктури); реконструкція (швидка повоєнна відповідь на виклики. Етап спрямований на заохочення ринкових механізмів до розподілу коштів. Більш фундаментальні інвестиції можна зробити в інфраструктуру, в тому числі соціальну); модернізація (зкладає основи нової України, яка народжується і відбудовується: більш цифровою, екологічною, демократичною, орієнтованою на ЄС. Можна зробити більші інвестиції в структурні зміни. Основними цілями на цей період будуть технологічний стрибок вперед і залучення іноземного капіталу); вступ до ЄС (передбачає інвестиції, які більше спрямовані на приєднання України до ЄС).

Ці чотири фази можна загалом пов'язати з різними інструментами та різними донорами. Допомога може бути підтримана фондами надзвичайних ситуацій, у той час як для реконструкції та модернізації будуть передбачені більші спеціальні програми від міжнародних фінансових організацій. ЄС та його країни-члени братимуть участь у всіх чотирьох етапах. Кошти, пов'язані з євроінтеграцією, надходитимуть лише з ЄС.

Для прискорення процесу відновлення України, у червні 2023 року Європейська комісія створити новий фонд для підтримки відновлення, реконструкції та модернізації України. Ukraine Facility буде спеціальним фінансовим інструментом, який забезпечить узгоджену та передбачувану підтримку Україні на 2024-2027 роки.

Маючи до 50 мільярдів євро у вигляді грантів і позик, Фонд підтримуватиме зусилля України щодо макрофінансової стабільності, сприятиме відновленню та модернізації країни, а також впроваджуватиме ключові реформи на шляху вступу до ЄС.

Це передусім план залучення інвестицій, а не просто програма запозичень, що є його основною перевагою. На користь цієї тези є подані заявки на відновлення зруйнованих регіонів зацікавленими інвесторами з різних країн.

Але слід враховувати особливості цієї системної кризи, ризики та загрози щодо можливості швидкої реалізації заходів виходу з неї.

Таблиця 3

Ризики, загрози та рішення щодо можливості реалізації заходів виходу кризи

<i>Сутність проблеми</i>	
<i>Ризики та загрози</i>	<i>Рішення</i>
1. Однією з проблем і в той же час переваг є той факт, що багато урядів та інституцій надають підтримку Україні, пропонуючи численні інструменти, механізми, стандарти звітності для цього. Через різноманіття такої допомоги, без координації та лідерства надання допомоги буде ускладнено.	
<i>Різноманіття інституцій з підтримки України</i>	Це спонукає до формування певного центру щодо координації допомоги в реальному часі за допомогою сильного керівництва. <i>Створення міжнародної платформи для фінансування та управління відновленням, яка буде інклюзивною, доступною та пропонувати низький поріг для донорів.</i>
2. Фінансові потреби через війну створюють значний постійний тягар для уряду щодо надання послуг на місцевому, регіональному та національному рівнях. До завершення війни Україна має підтримувати функціонування своєї держави та економіки в умовах надзвичайного тиску.	
<i>Вплив тривалості війни на виснаження економіки країни</i>	Потрібна щоденна швидка допомога Україні від партнерів, починаючи з макрофінансової допомоги до військової. При цьому має бути також довгострокове планування її реконструкції, економічного та політичного майбутнього та членства в ЄС
3. Шлях інтеграції України до ЄС може стати стримуючим фактором в отриманні допомоги від країн, які не входять в ЄС, враховуючи ту тезу, що відновлення та інтеграцію України в ЄС має фінансувати лише ЄС.	
<i>Розподіл тягара підтримки</i>	Партнери-донори України повинні укласти політичну угоду на високому рівні, (наприклад, на рівні G7), у якій вони визнають свою спільну зацікавленість у взаємозв'язку безпеки та відновлення України. Має бути посилена згуртованість між усіма країнами.

<i>Сутність проблеми</i>	
<i>Ризики та загрози</i>	<i>Рішення</i>
4. Процес євроінтеграції є сильною мотивацією та опорою для прагнення України стати сучасною, демократичною, зеленою, цифровою, прозорою та процвітаючою країною.	
<i>Гальмування демократичних та ринкових реформ</i>	Маючи на меті членство в ЄС, Україна може використати процес відновлення, щоб повністю відмовитися від радянської регулятивної спадщини та привести правове та нормативне середовище у відповідність до стандартів ЄС. Україна має позбавитись хронічних проблем, таких як корупція, концентрація економічної влади, слабе управління на користь верховенства права.
5. Слабка координація донорів, особливо в поєднанні зі слабким післявоєнним управлінням в Україні може призвести до втрати партнерів та неотриманні потрібної допомоги.	
<i>Відсутність сильного лідерства у післявоєнний період</i>	G7 та Україна мають призначити координатора з відновлення на обмежений термін з можливістю поновлення. Координатор має бути високоповажною політичною фігурою, яка б мала доступ до лідерів у головних столицях світу та звітувала би перед лідерами G7 та України.
6. Відновлення України має відбуватися на засадах партнерства з країнами-донорами. Цей процес гарантуватиме, що вона отримає заплановані кошти та залишиться на шляху інтеграції до ЄС. І навпаки, відступ від принципів партнерства, ймовірно, уповільнить або обмежить переказ коштів, поставить під загрозу відновлення та послабить внутрішню підтримку в країнах-донорах.	
<i>Відновлення на засадах партнерства</i>	Україна також повинна відрядити посадовців до складу цільової групи з відновлення для підтримки її завдання, покращення її місцевих знань, досягнення інформаційної рівності та посилення духу партнерства.
7. Враховуючи масштаби руйнувань, необхідно уникнути повного колапсу економіки. Більше того, перезапуск зруйнованої економіки в Україні, яка зазнає краху чи занепаду, коштуватиме набагато дорожче, ніж допомога країні вижити та відновитися, навіть якщо бойові дії тривають.	
<i>Розуміння постійності та безперервності допомоги</i>	Реабілітація критичної інфраструктури необхідна не лише через фундаментальні потреби населення України, а й тому, що вона є основою працюючої економіки.
8. Ступінь післявоєнної територіальної цілісності України неможливо передбачити. Багато чого буде залежати від того, чим закінчиться війна: врегулюванням шляхом переговорів, чи стане замороженим конфліктом, що базується на потенційно нестійкому режимі припинення вогню.	
<i>Ускладнення планування щодо довгострокових проектів модернізації внаслідок невизначеності</i>	Терпіння та подолання сумнівів щодо того, що країна в найближчому часі стане «придатною для інвестицій». Бо без безпеки приватні інвестори будуть ухилятися від інвестування, а гроші надходитимуть лише з державних джерел.
9. Відбудова базової інфраструктури не може відбуватися лише на комерційних умовах або навіть на пільгових умовах, як це пропонують міжнародні фінансові організації.	
<i>Комерціалізація допомоги</i>	З цих причин фінансування допомоги та відновлення має бути доступним у вигляді грантів – коштів, які є швидко доступними, не потребують повернення, не завдають шкоди кредитоспроможності України.

<i>Сутність проблеми</i>	
<i>Ризики та загрози</i>	<i>Рішення</i>
10. Після припинення вогню відновлення України почнеться в нестабільному середовищі, яке включатиме ризик відновлення російської агресії. За відсутності політичного втручання ця ситуація стримуватиме суб'єктів приватного сектору, особливо іноземних, від безпосередньої участі та інвестування у реконструкцію.	
<i>Ризик відновлення російської агресії після війни</i>	Західні уряди повинні запропонувати приватним інвесторам, які беруть участь у відбудові України, розширену та значно субсидовану версію страхування політичних ризиків або підвищення кредиту. Це певне «страхування від війни», яке покриватиме ризики приватних суб'єктів від будь-якого майбутнього знищення реконструйованих активів.
11. Слід примусити росію нести відповідальність за все скоєне в Україні. Репарації мають чітку основу в міжнародному праві, але зазвичай вони є частиною мирного врегулювання, яке нав'язується переможеній стороні або встановлюється в рамках офіційних багатосторонніх чи судових процесів. Міжнародний суд не має повноважень і чіткого шляху до забезпечення російських репарацій згідно з міжнародним правом.	
<i>Допущення безкарності</i>	Слід шукати інші варіанти стягнення відповідальності, серед яких може бути арешт активів російського центрального банку і замороження приватних російських активів.
12. Арештовані активи російського центробанку можуть стати лише частковим джерелом фінансування відновлення України, і лише в довгостроковій перспективі.	
<i>Ілюзії щодо швидкості понесення відповідальності</i>	Оскільки рішення про конфіскацію російських активів приймаються на національному рівні, такі кошти не стануть доступними відразу. У деяких випадках цього може ніколи не статися.
13. Транш довгострокових коштів на реконструкцію залежить від впровадження Україною початкових реформ верховенства права, реформування судової системи	
<i>Недотримання верховенства права</i>	Успішне завершення, імплементація та забезпечення дотримання реформи верховенства права та судової системи має вирішальне значення для ефективної реалізації проєктів відновлення України, а також для збереження довіри країн-донорів.
14. Великі грошові потоки, пов'язані з процесом відновлення, несуть невід'ємний ризик корупції.	
<i>Ризик неефективного використання наданої допомоги та корупція</i>	Оприлюднення інформації щодо потоків коштів, спрямованих на відновлення України може запобігти зловживанню коштами. А також приєднання України до Європейської прокуратури (ЕРРО), завданням якої є розслідування, судове переслідування та притягнення до відповідальності за фінансові злочини проти ЄС.
15. Оскільки організації громадянського суспільства (ОГС) на сьогоднішній день є основою демократичних реформ в Україні, вони будуть важливими для післявоєнної реконструкції та модернізації. Тому ОГС повинні розглядатися як партнери, рушії верховенства права та інших реформ, захисники потреб громадян та інтеграції в ЄС, а також сторожі проти корупції.	
<i>Неефективна боротьба з корупцією</i>	Організації громадянського суспільства мають бути залучені до процесу відновлення України з першого дня.

Джерело: систематизовано на основі [4, 5, 6]

Отже, у України є всі шанси стати потужною, високотехнологічною, цифровою, екологічною державою. Залишилося тільки звільнити Україну якнайшвидше від російського агресора і почати реалізовувати програми відновлення. Вихід з такої системної кризи має потужний потенціал відбудови держави нового рівня.

Література

1. Богданов А.А. Тектология: Всеобщая организационная наука: в 2 кн. М.: Экономика, 1989. Кн. 2. 351 с.
2. Трахтенберг И.А. Капиталистическое воспроизводство и экономические кризисы. М.: Гос. изд-во полит. литературы, 1954. 202 с.
3. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. М.: Политиздат, 1978. Т. 1., Кн. I: Процесс производства капитала. 908 с.; Т. 2., Кн. II: Процесс обращения капитала. 648 с.; Т. 3., Кн. III: Процесс капиталистического производства взятый в целом. 1084 с.
4. Ukraine: Rapid Damage and Needs Assessment. United Nations Ukraine. URL: <https://ukraine.un.org/en/224376-ukraine-rapid-damage-and-needs-assessment> (дата звернення 20.09.2023)
5. Богдан Т. Фінансово-економічні наслідки війни. URL: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/550614_finansovoeconomichni_naslidki.html (дата звернення 23.09.2023)
6. План відновлення України. URL: <https://recovery.gov.ua/> (дата звернення 24.09.2023)

Павлов О. І., д. е. н., проф.,

завідувач кафедри економіки промисловості

Павлова І. О., к. е. н., докторант

Павлов О. І.-молодший, аспірант кафедри економіки промисловості

Одеський національний технологічний університет

РЕГУЛЯТОРНИЙ ВПЛИВ ДЕРЖАВИ НА КОМПЛЕМЕНТАРНІСТЬ ІНКЛЮЗИВНОГО ТЕРИТОРІАЛЬНОГО ТА СЕКТОРАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Термін «комплементарність» (від англ. *complementarity* – доповнюючий) використовується для пояснення сутності процесу поєднаного територіального та секторального вимірів об'єкту розвитку, який відбувається

в просторових межах об'єднаних територіальних громад (ОТГ) та районів України.

При цьому територіальність та секторальність не оцінюються за принципами підпорядкованості та пріоритетності по відношенню одне до одного. Тим не менш при їх співставленні враховується площа та кількість населення ОТГ та районів, так само як і їх просторові особливості, галузева спеціалізація, ресурсна забезпеченість.

Передумовою комплементарності територіального та секторального розвитку на засадах інклюзивності є реформа децентралізації, в результаті якої в межах базового та районного рівнів адміністративно-територіального устрою України об'єдналися різні типи поселень, відмінні між собою не тільки за демографічними ознаками, а й функціями, галузевою та соціально-просторовою спрямованістю розвитку. Тим самим було створено підґрунтя для подолання територіальної та секторальної відособленості міських та сільських населених пунктів й залучення їх мешканців до спільного розвитку.

Така залученість позиціонується як початковий етап інклюзивного (включеного) розвитку ОТГ та районів у його територіальному та секторальному вимірах.

Цей розвиток, з одного боку, має об'єктивний характер, та є об'єктно-суб'єктно спрямованим – з іншого. Так громадівський формат реформи децентралізації свідчить про вагомий роль в інклюзивному розвитку ОТГ та районів самоврядних інститутів. Проте не слід ігнорувати того факту, що сама реформа була започаткована рішеннями держаних органів влади. Йдеться про настановчий характер рішень щодо утворення ОТГ та нових районів, їх регуляторний вплив на комплементарність інклюзивного територіального та секторального розвитку.

Законодавством України регуляторна діяльність визначається як така, що «...спрямована на підготовку, прийняття, відстеження результативності та перегляд регуляторних актів, яка здійснюється регуляторними органами, фізичними та юридичними особами, їх об'єднаннями, територіальними

громадами в межах, у порядку та у спосіб, що встановлені Конституцією України... та іншими нормативно-правовими актами» [1].

Регуляторні органи державної влади здійснюють вплив на комплементарність інклюзивного територіального та секторального розвитку як шляхом прийняття і впровадження регуляторних актів, так й через поточне використання економічних, правових, психологічних, організаційно-розпорядчих методів, що регулюють цей розвиток.

Такий регуляторний вплив органів державної влади посилюється виконанням розпорядчих функцій самоврядних інститутів, які безпосередньо виражають волю населення, яке мешкає в просторових межах громад та районів.

Таким чином синергетичний ефект комплементарності інклюзивного територіального та секторального розвитку має функціональний, публічно-управлінський та процесний прояви.

Наукова актуальність та практична значущість зазначеної проблематики підтверджується відповідними рішеннями міжнародних організацій і публікаціями зарубіжних та українських вчених.

В «Територіальному порядку денному 2030», прийнятому 1 грудня 2020 року на неформальній зустрічі міністрів, відповідальних за територіальну єдність та/або територіальний розвиток, організований Німеччиною, наголошується на прагненні сприяти інклюзивному та сталому майбутньому для всіх місць і допомогти досягти Цілей сталого розвитку в Європі [2].

Світовий банк пов'язує інклюзивний розвиток зі сталим швидким розвитком усіх галузей економіки, що сприяє залученню значної частини трудових ресурсів країн і характеризується рівністю можливостей в доступі до ринку праці [3].

В одному з програмних документів Європейського Союзу «Європа 2020» однією з цілей його діяльності визначено досягнення зростання на засадах знань, сталості та інклюзивності, створення економіки з високим рівнем зайнятості для забезпечення соціальної та територіальної

згуртованості. При цьому зайнятість повинна забезпечуватися з врахуванням потреб та індивідуальних здібностей, ефективного використання потенціалу громад, їх професійних можливостей тощо [4, с. 3].

Л. Ольмедо і М. О'Шонессі на прикладі розвитку сільських громад Ірландії доводять роль соціальних підприємств як каталізаторів змін і посередників між громадами та зовнішніми агентами інклюзивної взаємодії та співробітництва на основі використання їх ресурсів у поєднанні з навичками жителів для розвитку місцевих ринкових ніш. Ці організації перетинають і розмивають межі між різними секторами та просторовими масштабами, представляючи яскравий приклад гібридних акторів, які через колективне соціальне підприємництво та інновації сприяють ендегенному розвитку сільських районів [5, с. 1213–1214].

Ключову роль в інклюзивному розвитку державних інститутів М. Бехера пояснює здійсненням ними регулюючого впливу на процес економічного зростання, доповнюючи його інклюзивною політикою перерозподілу на користь верст населення, які не є учасниками ринкових відносин. На його думку, економічне зростання в умовах відокремленого існування формального і неформального секторів та посилення боротьби між ними за природні ресурси, сировину, не є інструментом поширення процвітання для всіх категорій населення [6, с. 50].

За такої ситуації, науковці Інституту регіональних досліджень НАН України вважають важливим забезпечення включеності всіх суб'єктів господарювання, населення, територій у процес прийняття рішень щодо створення і розподілу суспільних благ з метою зменшення соціальної нерівності, поляризації суспільства та покращення якості життя людей» [7, с. 8].

Проаналізуємо прояви комплементарності інклюзивного територіального та секторального розвитку серед 1438 ОТГ та 119 районів України, які вирізняються наявними ресурсами, функціями, складом

населення, розміром адміністративних центрів цих соціально-просторових утворень, що позначається на їх розвитку на інклюзивних засадах.

Територіальну та секторальну спрямованість інклюзивного розвитку районів у розрізі регіонів України представлено в таблицях 1 та 2, назви яких дещо відкориговані у порівнянні з оригіналом [8, с. 72, 73].

Таблиця 1

Соціально-просторова спрямованість інклюзивного розвитку районів у розрізі регіонів

Кількість районів у розрізі регіонів (одиниць)	Спрямованість інклюзивного розвитку		
	Руральна, одиниць (відсоток)	Урбанна, одиниць (відсоток)	Збалансована рурально-урбанна, або урбанно-руральна, одиниць (відсоток)
Північний (17)	8 (47,05)	6 (35,3)	3 (17,65)
Східний (21)	6 (28,55)	12 (57,1)	3 (14,35)
Південний (16)	10 (62,5)	4 (25,0)	2 (12,5)
Західний (33)	21 (63,6)	6 (18,2)	6 (18,2)
Центральний (32)	21 (65,6)	8 (25,0)	3 (9,4)
В цілому по Україні (119)	66 (55,5)	36 (30,1)	17 (14,4)

Джерело: складено за даними офіційної статистики України

Серед районів зі збалансованою соціально-просторовою спрямованістю розвитку значна їх частка припадає на Західний та Північний регіони.

Таблиця 2

Галузева спрямованість інклюзивного розвитку районів у розрізі регіонів

Кількість районів у розрізі регіонів (одиниць)	Спрямованість інклюзивного розвитку		
	Переважно аграрна, одиниць (відсоток)	Переважно промислова, одиниць (відсоток)	Переважно сервісна, одиниць (відсоток)
Північний (17)	7 (41,2)	10 (58,8)	–
Східний (21)	8 (38,1)	12 (57,1)	1 (4,8)
Південний (16)	10 (62,5)	4 (25,0)	2 (12,5)
Західний (33)	20 (60,6)	8 (24,2)	5 (15,2)
Центральний (32)	23 (71,9)	9 (28,1)	–
В цілому по Україні (119)	68 (57,1)	43 (36,1)	8 (6,8)

Джерело: складено за даними офіційної статистики України

Як свідчать дані таблиці 2, райони з домінуючою аграрною галузевою спрямованістю інклюзивного розвитку найбільшою мірою є типовими для Центрального, Південного та Західного регіонів. В перших двох випадках це пов'язано з наявністю значної частки сіл і сільського населення, достатньою забезпеченістю сільськогосподарськими землями та відсутністю великої кількості промислово розвинених центрів. Західний регіон хоча й має обмежену кількість сільськогосподарських угідь, проте вирізняється серед інших кількісним переважанням сільського населення над міським. Водночас наявність тут природних умов для гірськолижного туризму та рекреаційно-оздоровчої діяльності, як і для літнього відпочинку та оздоровлення – в південних областях, дає підстави вважати домінуючою для відповідних районів саме сервісну спрямованість розвитку.

За нашими підрахунками 63 % ОТГ за своїм місцеположенням є напівпериферійними та периферійними. У 69,6 % з них переважає сільське населення, в 20,7 % – міське населення, 9,7 % – мають збалансований склад населення. Звідси – комплементарність їх аграрної та руральної спрямованості розвитку.

На основі відстеження розгортання процесу інклюзивного розвитку ОТГ та районів визначено три його моделі. Перша модель, яку можна визначити як сільську громадівську, є характерною для відповідних ОТГ, з домінуючою аграрною галузевою та руральною соціально-просторовою спрямованістю інклюзивного розвитку. Друга – селищно-міська громадівська – відповідає базовому рівню відповідних одиниць адміністративно-територіального устрою України. Ця модель відбиває певні властивості міських та селищних ОТГ, які є похідними від чисельності населення адміністративного центру, ресурсного потенціалу громад, стану їх інфраструктури та виробничої спеціалізації. Третя модель – районна, яка складається з сукупності громад. Її інклюзивна потенція залежить не тільки від фінансово-економічної спроможності громад, а й від сталості зв'язків та відносин, що утворюються в результаті взаємодії сільських, селищних і міських ОТГ між собою та з

районним центром, а також від соціально-економічного потенціалу адміністративного центру району. В цьому сенсі, значення має і статус центрів районів (міста-центри областей, міста обласного значення, міста районного значення).

Можна зробити також певні узагальнення щодо перспектив інклюзивного розвитку ОТГ та районів у розрізі регіонів України. Так промислова галузева та урбанна соціально-просторова спрямованість інклюзивного розвитку характерна більшою мірою тим з них, які представляють східні області, а агро-руральна – передусім ОТГ та районам західних та південних областей.

Література

1. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11 вересня 2003 року N 1160-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text> (дата звернення: 25.09.2023).
2. Territorial Agenda 2030 – A future for all places. Brochures Date: 15 march 2021. 32 p.
3. Ending Poverty and Sharing Prosperity. Global Monitoring Report 2014/15. Washington DC: International Bank for Reconstruction and Development. The World Bank, 2015. 244 p.
4. EUROPE 2020: European strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Communication from the Commission. European Commission. Brussels, 2010. 32 p.
5. Olmedo L., O'Shaughnessy M. Community-Based Social Enterprises as Actors for Neo-Endogenous Rural Development: A Multi-Stakeholder Approach. *Rural sociology*. 2022. Vol. 87 (4). P. 1191–1218. <https://doi.org/10.1111/ruso.12462>.
6. Behera M. Decentralisation, inclusive development and good governance. *World Bulletin of Social Sciences (WBSS)*. 2021. Vol. 2. P. 47–55.
7. Ексклюзивність регулювання соціально-економічного розвитку регіонів: сутність, прояви та загрози: наукове видання [наук. ред. С. Л. Шульц]; Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», 2020. 106 с.
8. Павлова І. О. Конвергентні та дивергентні тенденції інклюзивного розвитку сільсько-міських агломерацій України: міжнародний та український контекст. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2023. Вип. 47. С. 68–74. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2023-47-12>.

Крисанов Д. Ф., д. е. н., проф.,
керівник інституту «Економіки та бізнесу»
Білоцерківський національний аграрний університет

АГРАРНІ КРИЗИ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ

Поширення та загострення кризових явищ, посилення асиметричності і диспропорцій в економіці, фінансовому середовищі, аграрній сфері, скорочення періодів циклічності промислового й аграрного розвитку мали своїм наслідком зменшення строків настання різних цивілізаційних криз: економічних, структурних, фінансових, екологічних, аграрних та ін. Оскільки не існує однозначних та загально визнаних дефініцій понять «криза» і «аграрна криза», то досить часто під «кризою» розуміють явища та тренди розвитку з дуже широким діапазоном – від різкої зміни напрямку суспільного прогресу, конкретної галузі чи підприємства до скрутного стану індивіда. Особливо складним вважається розвиток аграрного сектора, де крім економічних законів, у відповідності з якими функціонує комплекс взаємозв'язаних галузей, на нього свій потужний відбиток накладають природно-кліматичні умови конкретного регіону і навіть місцевості, зростаюча турбулентність зовнішнього середовища, форс-мажорні обставини, зокрема: військові дії на аграрних територіях, природні катаклізми, прогресуюча зміна клімату (підвищення температури) тощо.

Що стосується аграрних криз, то за нинішніх умов для нашої країни її найбільш адекватним індикатором виступає спад виробництва продукції сільського господарства. Керуючись цим положенням в Україні зараз виділяють чотири аграрні кризи, які охарактеризуємо по чергово.

Трансформаційна криза, яка охопила усі 1990-ті роки і пов'язана з переходом від колгоспно-радгоспної системи господарювання, заснованій на державній власності на землю та одержавлених основних засобах (в колгоспах – у колективній, у радгоспах – у загальнонародній власності) до приватної

власності на сільськогосподарські угіддя і засоби праці. Якщо на початку 90-их років функціонувало більше 12 тис. аграрних підприємств (колгоспів, радгоспів, міжгосподарських організацій), то у 2002 р. вперше було оприлюднено їх структуру за організаційно-правовими формами господарювання (одиниць), зокрема: господарські товариства – 9337, приватні підприємства – 4116, виробничі кооперативи – 2111, фермерські господарства – 42774, державні підприємства – 570, підприємства інших форм господарювання – 2002; усього – 60910 [1, с. 88]. Це свідчить про те, що фактично відбувся перехід на приватну модель власності та ринкові форми взаємовідносин між суб'єктами господарювання.

«Дно» аграрної кризи було відстежено

у 1998-1999 рр. (табл.1): валова продукція сільського господарства становила 50,45%, порівняно з 1990 р., індекс продукції харчової індустрії – 38,3 %. У 2000-их роках проходило подолання кризових явищ і поступове збільшення обсягів вирощування сільськогосподарської продукції. Харчова індустрія по випуску продукції у 2005 р. (102,4 %) перевершила показник базового 1990 року, тобто за 15 років галузь вийшла на докризовий рівень розвитку (на шостому році після «дна» аграрної кризи).

Таблиця 1

Динаміка виробництва продукції аграрного сектора економіки України*
за 1998-2010 рр., валова продукція та індекс продукції за 1990 р. – 100 %

Роки:												
1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Валова продукція сільського господарства												
52,2	48,7	53,4	58,9	59,6	53,0	63,5	63,5	65,1	60,9	71,3	70,0	68,9
Індекс продукції харчової індустрії												
37,4	38,3	52,1	61,6	66,7	80,1	90,0	102,4	109,3	117,5	115,0	108,1	111,6

* *Складено* за даними Державної служби статистики України за відповідні роки.

Валова продукція сільського господарства: 1998 р. – 52,2 % , 1999 р. – 48,7 % (середнє за 2 роки - 50,45 %).

Індекс продукції харчової індустрії: 1998 р. - 37,4 %, 1999 р. – 39,2 % (середнє за 2 роки - 38,3 %).

Згідно із усталеною науковою думкою, аграрна криза настає слідом за фінансово-економічною, але з певним запізненням. Це дуже чітко проявилось щодо наслідків фінансово-економічної кризи 2008-2010 рр. Спад виробництва продукції сільського господарства, після локального зростання у 2008 р. (до 71,3 %), наступні два роки зменшувався (табл. 1 – до 68,9 %), а вже після цього знову проявився висхідний тренд. Відносний спад у 2009 р., порівняно з попереднім роком, проявився і в секторі по випуску харчової продукції (108,1 % і 115,8 %).

Фінансово-економічна криза 2014-2016 рр. також з певним запізненням спровокувала настання аграрної кризи – її «дном» вважається 2015 р., коли індекс валової продукції сільського господарства становив 88,2 %, порівняно з базовим роком (знизився на 4,8 %, порівняно з попереднім роком, табл.2).

Таблиця 2

Динаміка продукції та ефективності агропродовольчого виробництва України* за 2010-2021 рр., валова продукція за 1990 р. – 100 %

Показники	Роки:											
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
01 Сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних з ними послуг												
ВП, %	68,9	82,6	79,0	89,4	92,6	88,2	93,8	91,7	99,2	100,6	90,4	104,8
До поп. року, %	98,6	120,2	96,1	113,6	102,2	95,2	106,3	97,8	108,2	101,4	89,9	114,4
РОД, %	24,4	24,7	22,8	11,7	21,4	43,0	33,6	23,2	18,9	19,8	19,1	41,8
РВД,%	17,4	19,3	16,3	8,3	9,2	30,4	25,6	16,5	14,2	16,6	14,0	37,8
Пр.п-ва, %	69,6	83,5	76,8	80,3	84,9	88,9	88,4	86,7	86,7	83,4	82,7	88,3
Індекс цін, %	н/д	н/д	н/д	91,3	145,1	166,0	107,6	111,8	104,4	86,6	153,6	116,7
10+11+12 Харчова індустрія												
Індекс П., %	111,6	110,9	112,7	106,9	109,5	95,2	101,3	108,6	107,0	107,2	105,0	99,3
До поп. року, %	103,7	102,9	101,0	95,0	102,5	89,1	107,4	106,3	98,7	103,3	99,2	94,6
РОД, %	4,5	4,2	6,4	6,1	5,1	3,0	2,8	5,1	4,9	5,1	5,3	7,8
РВД,%	0,9	0,8	2,5	2,3	-4,5	-3,3	-1,3	1,4	2,3	3,6	0,7	5,8
Пр.п-ва, %	60,3	59,5	61,7	62,9	62,4	72,3	71,1	69,6	70,5	71,5	69,3	68,2

*Складено за даними Державної служби статистики України за відповідні роки.

Умовні позначення:

ВП, % – валова продукція сільського господарства, %;

До поп. року, % - до попереднього року, %;

РОД, % – рентабельність операційної діяльності, %;

РВД, % – рентабельність всієї діяльності, %;

Індекс П., % – індекс продукції промисловості по виробництву харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів, %;

Пр. під-ва, % – прибуткові підприємства, %;

Індекс цін, % – індекс цін реалізації сільськогосподарської продукції (до попереднього періоду - року), %.

Рентабельність у 2022 р.: сільського господарства (с/г): операційна – 20,3 %, уся – 13,6 %; харчової індустрії (х/і): операційна – 8,0 %, уся – 0,1 %.

Підприємства, які одержали прибуток у 2022 р.: с/г – 78,4%; х/і – 67,1 %.

Індекс продукції харчової індустрії у 2022 р. (порівняно з попереднім роком) – 78,4 %. **Валова продукція сільського господарства у 2022 р.** (порівняно з попереднім роком) – 77,5 %.

Але навіть на піку (або на «дні») аграрних криз економічні показники діяльності суб'єктів господарювання (рентабельність операційна і рентабельність вся, частка прибуткових підприємств) покращилися і цьому є своє пояснення (нижче).

Фінансово-економічна криза 2020 р. була викликана пандемією COVID-19, але вона також вплинула на виникнення аграрної кризи та відчутні наслідки щодо аграрного сектора. Суттєве погіршення умов, зокрема неможливість максимального використання робочої сили для проведення весняно-польових, оброблення посівів та осінньо-збиральних робіт, стали основною причиною спаду виробництва аграрної продукції – до 90,4 %, порівняно з базовим роком. Скорочення відбулося унаслідок складнощів щодо збирання та реалізації врожаю, тобто через COVID-19, але не супроводжувалося руйнацією матеріально-технічної бази, як це було під час інших аграрних криз.

І це після того, коли у 2019 р., тобто майже через тридцять років (через двадцять після «дна» трансформаційної кризи) уперше вийшли на показник базового року – 100,6 % (табл. 2). У харчовій індустрії спад виробництва продукції відбувся із відставанням на рік, тобто скорочення масштабів заготівлі харчової сировини у кризовий 2020 р. стало одним із чинників

зменшення її перероблення і випуску продукції харчової промисловості у 2021 р. – 99,3 %, порівняно з базовим роком (зменшення на 5,7 % порівняно з попереднім роком).

Оскільки аграрна криза своїм каталізатором мала неекономічне джерело походження, то були порушені економічні закони та співвідношення. Піки аграрних криз підсилюються зростанням цін на аграрну продукцію, зокрема в роки двох останніх криз стрибок цін реалізації продукції сільського господарства більш як у півтора рази (166,0 % і 153,6 %, – табл. 2). На нашу думку, якраз ціновий стрибок у 2015 р. і забезпечив значне підвищення значень основних економічних показників, зокрема: рентабельності операційної діяльності до 43,0 %, всієї діяльності до 30,4 %, частки прибуткових підприємств до 88,9 %. Але цього не відбулося під час останньої кризи: відповідно 19,1 %, 14,0 % та 82,7 %. Вважаємо, що тут спрацював ефект штучного виникнення кризи - через розгортання світової пандемії COVID-19. Підтвердженням цьому може стати також стрімке зростання економічних показників у наступному 2021 р.: відповідно 41,8 %, 37,8 % та 88,3 %.

Отже, закономірно повторювані фінансово-економічні та аграрні кризи є неодмінним етапом циклічного розвитку будь-якої суспільної системи, включаючи й сільськогосподарське виробництво. Позитивний розвиток економічної (аграрної) системи криза (аграрна криза) гальмує, а почасти навіть змінює на негативний, і разом з тим знижуючи більшість мікро- та макроекономічних показників розвитку, та виступає відправною точкою для нового промислового циклу. Періодизація розвитку промислових циклів формує хвилеподібний механізм циклічного розвитку суспільної економіки (сільського господарства). Проаналізуємо цю тезу.

Вважаємо, що після структурної кризи 1990-их рр. відновлення сільського господарства до масштабів базового року продовжувалося практично тридцять (2019) років і за цей період відбулося три аграрні кризи, кожна з яких супроводжувалася спадом виробництва. Оскільки відновний період продуктивних сил сільського господарства супроводжувався висхідним

трендом, то кожна наступна аграрна криза характеризувалася спадом виробництва, але на більш високому рівні, ніж попередня, а також строки їх проходження скорочувалися, як і розриви між ними.

Отже, склалася наступна закономірність: спади (зменшення, зниження) і міні-спади показника індексу продукції відбуваються через п'ять років, але їх величина (різниця) постійно зростає. Власне показник спаду (абсолютна різниця показників між сусідніми роками) індексу валової продукції сільського господарства, порівняно з передкризовим роком, поступово збільшується (відповідно на 1,1 % у 2010 р. порівняно з 2009 р.), на 4,4 % (2015 р. порівняно з 2014 р.) та на 10,2 % (2020 р. порівняно з 2019 р.), але після міні-спаду (який проходить після аграрних криз) відбувається активне зростання показника індексу продукції – відповідно на 10,4 % (2013 р. порівняно з 2012 р.) і на 7,5 % (2018 р. порівняно з 2017 р.). Тобто можна стверджувати, що після незначного низхідного тренду відбувається перехід на висхідний, який суттєво покращує ситуацію. На нашу думку, це пояснюється загальним (глобальним) висхідним трендом, який продовжується з початку 2000-х років і до досягнення значення індексу валової продукції сільського господарства на рівні базового року.

Що ж до подальшої перспективи, то тут має місце обвальний спад виробництва аграрної продукції, зумовлений катастрофічними наслідками на окупованих і деокупованих територіях неспровокованою агресією РФ, значним розширенням зайнятих ворогом територій та територій у зонах бойових дій, суттєвою руйнацією виробничого потенціалу сільського господарства. Один із прямих наслідків агресії полягає в тому, що забруднено вибуховими пристроями близько третини сільськогосподарських угідь, а протягом наступних 10 років планується провести розмінування лише на 80 % таких територій. Отже нас чекає фактично повторення пройденого, але за інших обставин, тобто знову після відчутного позитивного підйому у 2021 р. (індекс валової продукції сільського господарства становив 104,8 %) та раптового (залпового) спаду виробництва у 2022 р. (валова продукція галузі

зменшилась проти попереднього року більше ніж на чверть [2], або 77,5 % від базового 1990 р.) поступово відбудеться перехід сільського господарства на післявоєнний висхідний тренд розвитку. Вкажемо, що ще у 2023 р. прогнозується спад виробництва продукції, порівняно з попереднім роком: у рослинництві очікується на рівні 2,1 %, а у тваринництві – на 2,2 %. Такі незначні показники спаду виробництва пояснюються тим, що прийнятий за базу порівняння 2022 р. був дуже низьким [3].

Останні два роки показали, що як виробництво продукції сільського господарства, так й інвестування капітальних вкладень практично в усі галузі економіки та соціальної сфери характеризуються потужним спадом, який відкидає їх на рівень початку-середини 2010-х років. Прогнози на поточний рік показують, що спад буде продовжуватися і залежно від кінцевих чи проміжних результатів неоголошеної війни (перемога чи продовження війни на ресурсне виснаження, активні бойові дії чи замороження конфлікту) у подальшому і буде значною мірою залежати перспектива розвитку виробничих сил аграрного сектора. Зважаючи на те, що розвиток продовольчого комплексу є безперечною умовою забезпечення населення країни харчовими продуктами цьому сектору навіть у скрутних економічних умовах буде приділятися належна увага і виділятися, наскільки це можливо, фінансові, матеріальні та інші ресурси.

Що ж до розвитку аграрного сектора у післявоєнний період, то тут повинне проявитися кілька основних напрямів, зокрема:

- забезпечення ефективного використання наявного аграрного ресурсного потенціалу в регіонах, об'єднаних і місцевих громадах, які російська агресія оминула або незначною мірою охопила, а також шляхом активного включення в господарський обіг невикористовуваних земельних та мало- чи незадіяних трудових ресурсів села для отримання максимальних економічних і соціальних результатів;

- відновлення зруйнованої матеріально-технічної бази, обслуговуючої інфраструктури та аграрної логістики в регіонах і територіальних громадах,

які найбільше постраждали від російської агресії. З цією метою доцільно залучати інвестиційні ресурси вітчизняних суб'єктів господарювання, кредити комерційних і державних банків, кошти зарубіжних донорів і міжнародної технічної допомоги та ін.;

– проведення гуманітарного розмінування (очищення місцевості та об'єктів від вибухонебезпечних предметів – мін, бомб, що не розірвалися, та токсичних зон, – яке здійснюється з метою забезпечення безпеки життя населення) на забруднених територіях. Операторами протимінної діяльності можуть бути уповноважені підрозділи центральних органів виконавчої влади (спеціалізовані підрозділи ЗС та МВС України), підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, у т. ч. міжнародні та іноземні. За попередніми оцінками, повний комплекс робіт із гуманітарного розмінування коштуватиме державі 37,4 млрд дол., а затрати на поточний рік сягають понад 397 млн дол. [4]. Затверджений План розмінування земель сільськогосподарського призначення у дев'яти регіонах, які постраждали від воєнних дій, включає більш ніж 470 тис. га. На початок травня під час гуманітарного розмінування було обстежено близько 70 тис. га земель [5]. Для повного розмінування потрібно 5-10 років, але якщо взяти ті території, які ще маємо деокупувати – Донеччина, Луганщина, Запоріжжя, це може бути навіть більше [6]. Отже, зважаючи на величезний комплекс робіт, розмінування буде проводитися тривалий період часу, а після його проведення необхідні будуть величезні фінансові, матеріальні та трудові ресурси для відтворення родючості сільськогосподарських земель.

Таким чином, об'єктивно відтворення аграрного ресурсного потенціалу України у довоєнних об'ємах та їх перевищення займе достатньо значний період часу, а результати його використання, після гіперспаду 2022-2023 рр., будуть характеризуватися глобальним висхідним трендом. Однак це не виключає локальних міні-спадів унаслідок різних несприятливих обставин: погіршення природно-кліматичних умов, посилення турбулентності у

зовнішньому середовищі, наближення піку фінансово-економічної, а потім аграрної криз та ін.

Література

1. Україна у цифрах у 2007 році. К.: Держстат України, 2008. 260 с.
2. Інститут аграрної економіки прогнозує зменшення виробництва сільськогосподарської продукції в 2023 році на 2,1 %. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/institut-agrarnoi-ekonomiki-prognozue-zmensenna-virobnictva-silskogospodarskoi-produkcii-v-2023-roci-na-21>.
3. Експерти підраховали, на скільки в Україні зменшиться сільгоспвиробництво цього року. URL: <https://www.unian.ua/economics/agro/eksperti-pidrahuvati-na-skilki-v-ukrajini-zmenshitsya-silgospvirobnictvo-cogo-roku-12206574.html>.
4. Україні треба \$37 мільярдів для гуманітарного розмінування земель. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/04/4/698771/>
5. Цього року на розмінування територій потрібно майже 400 млн доларів. URL: <https://myc.news/ua/ekonomika /v etom godu na razminirovanie territorij nuzh no pochti 4 mln dollarov#gallery>.
6. На розмінування території України може піти понад десять років – ДСНС. URL: <https://zn.ua/ukr/UKRAINE/na-rozminuvannja-teritoriji-ukrajini-mozhe-piti-ponad-desjat-rokiv-dsns.html>.

Мудрак Р. П., д. е. н., проф.,
професор кафедри економіки
Уманський національний університет садівництва

СУСПІЛЬНИЙ ПОДІЛ ПРАЦІ В РАМКАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА МІСЦЕ УКРАЇНИ В НЬОМУ

Глобалізація представляє собою складне багатогранне явище, яке проявляється у економічному, екологічному, соціальному, культурному, релігійному та інших аспектах. Проте, на нашу думку, вістрям глобалізації є саме її економічний аспект. Примат економіки полягає в тому, що це сфера особливої людської діяльності в якій людина реалізує свої економічні інтереси, починаючи від найпростіших і закінчуючи найскладнішими. Способи у який вони задовольняються, нерівномірність ступеня їх задоволення в суспільстві та ін. детермінують низку похідних, в тому числі – соціальних, екологічних тощо.

Головною об'єктивною причиною економічної глобалізації є поглиблення міжнародного поділу праці без якого неможливо досягти підвищення продуктивності суспільної праці та раціонального використання відносно обмежених ресурсів. Економічна еволюція, принаймні в рамках європейської цивілізації, спричинила поділ праці всередині первіснообщинного соціуму, потім – в рамках простого товарного виробництва, потім – в рамках складного товарного виробництва в межах однієї країни, і, нарешті, в рамках складного товарного виробництва в масштабах світової економіки, яка розглядає національні економіки виключно з точки зору географічної території із специфічним набором ресурсів та відмінними природно-кліматичними умовами, і ставить питання про доцільність існування держав із традиційним набором суверенних прав. Логіку такої еволюції можна розглядати як глобальний капіталістичний проект, який почався в середньовічній Європі із інформаційної та ідеологічної революції – книгодрукування та дозволу лихварства відповідно.

Сама по собі глобалізація, як поглиблення суспільного поділу праці, є органічною складовою розвитку ринкової економічної системи, одним із її механізмів. Однак, оскільки ринок, в силу природних вад, уже давно втратив ознаки самостійності в розвитку, еволюціонувавши від стихії до відносно планомірної та прогнозованої моделі змішаної економіки, то і глобалізація, пройшовши етап стихійного, слабо керованого явища, перетворюється на керований процес, а напрямок її руху залежить від мети тих, хто може впливати на цей процес.

Серед існуючих теоретичних концепцій, що намагаються описати та пояснити логіку розгортання економічної глобалізації, на нашу думку, однією із найбільш вдалих є теорія Валлерстайна, який ввів поняття «світ-система».

Поняття «світ» розуміється не як світ, а як його частина, що являє собою певну окрему цілісність. Просторові зв'язки між суспільствами окреслені межами, що і є межами світ-системи. Всередині цих меж знаходяться центр

(ядро), периферія та напівпериферія, вони і становлять собою частини світ-системи. Поза межами – зовнішній простір [1].

Світ-системний аналіз розглядає капіталізм, як історичну та соціальну систему, що інтегрує варіації форм праці у функціональний розподіл праці (світ-економіка). Країни не мають окремих економік, але є включеними до світ-економіки. Не будучи окремим суспільством, світ-система затверджує потрібний розподіл праці між центром, напівпериферією та периферією. У центральній зоні акумулюється більшість світових активів... Центральні народи в основному мають у власності та контролюють основні засоби виробництва у світі та виконують виробничі завдання, що потребують вищого рівня кваліфікації. А країни периферії мають у власності зовсім невеликий відсоток засобів виробництва, навіть якщо вони перебувають на їхній території, і займаються менш кваліфікованою роботою... Позиція в світ-економіці має наслідком нерівномірний розподіл ресурсів. Країни центру отримують більшу частину надлишкової продукції, а країни периферії – меншу. Окрім цього центр часто має можливість отримувати від периферії сировину для виробництва за низькими цінами та запитувати вищі ціни за експорт у нецентральні країни [2].

За багатьма ознаками економіка України належить до периферії:

1) українська економіка є постачальником дешевої робочої сили в країні центру. Точних даних про те, скільки українців працює за кордоном немає. За даними Міністерства соціальної політики, в 2019 році налічувалося 3,2 млн трудових мігрантів. В окремі періоди, під час сезонних робіт, було 7-9 млн мігрантів. У 2020 році, за даними голови Національного банку України, було близько 3 млн трудових мігрантів. У 2021 році, за даними Інституту демографії та соціальних досліджень, кількість трудових мігрантів становила 2,5-3 млн [3]. Військова агресія росії проти України різко збільшила еміграцію – відповідно до даних Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, після повномасштабного вторгнення росії в Україну понад 8,1 млн

наших співгромадян виїхали за кордон. Абсолютна більшість з них (майже 90 %) – це жінки та діти [4];

2) висока частка внеску сільського господарства у формування ВВП. В 2021р. українське сільське господарство забезпечило внесок 12,4 % у формуванні ВВП [5]. Це ознака слабкої рентної економіки, орієнтованої на виробництво сировини за рахунок надмірної експлуатації природних ресурсів. Для порівняння – розміри аналогічного показника в економіках високорозвинутих країн: США – 0,99 %, Велика Британія – 0,75 %, Німеччина – 0,79 %, Японія – 0,95 %, Франція – 1,85 %, Південна Корея – 2 % [6];

3) надмірна частка сировини в структурі експорту. В 2021р. частка сировинних товарів у структурі українського експорту склала 48,1 % [7].

Ключовою причиною периферійного статусу економіки України є суттєве технологічне відставання її суспільного виробництва (табл. 1).

Таблиця 1

Структура національного виробництва за часткою техноустрій, % [8]

Країна	Техноустрій			
	III	IV	V	VI
США	-	20	60	5
Україна	57,9	38	4-5	0,1

Література

1. Іммануїл Валлерстайн [Електронний ресурс]. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Іммануїл_Валлерстайн
2. Світ-системний підхід [Електронний ресурс]. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Світ-системний_підхід
3. Трудова міграція: скільки українців працювали за кордоном в 2019-2021 роках. *Слово і діло*. 2021. 18 березня. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/03/18/infografika/suspilstvo/trudova-mihracziya-skilky-ukrayincziv-pracyuvaly-kordonom-2019-2021-rokax>
4. Недашківський В. Наші за кордоном: де працюють і скільки отримують українці. *Finance.ua*. 2023. 1 травня. URL: <https://finance.ua/ua/goodtoknow/nazi-za-kordonom>
5. Статистичний збірник «Сільське господарство України» за 2021 рік. К.: Державна служба статистики України, 2022. 222с.
6. Gross domestic product (GDP). URL: https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=SNA_TABLE1
7. Товарна структура зовнішньої торгівлі у 2021 році. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/zd/tsztt/tsztt_u/tsztt1221_ue.xls

8. Технологічний устрій [Електронний ресурс]. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/ Технологічний_устрій](https://uk.wikipedia.org/wiki/Технологічний_устрій)

Шевчук В.О., д. е. н., проф.,
професор кафедри обліку, аудиту та оподаткування
Національна академія статистики, обліку та аудиту, м. Київ

СУБСТАНЦІЙНІ ЗАСАДИ ПЕРЕМОГИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДРОДЖЕННЯ: ЗМІНА БЕЗПЕКОВОЇ ПАРАДИГМИ В УКРАЇНІ І СВІТІ

Причини виникнення і тривання теперішньої російсько-української війни з'явилися не сьогодні: вони мають глибоку причинно-наслідкову закоріненість. Їхня сукупність об'єднує екологічні, соціальні, економічні та інші обставини, взаємодія яких, поєднана з внутрішніми та зовнішніми факторами і зв'язками, що обумовили війну, є вельми складною. Потрібне адекватне світоглядному рівню сучасної homo sapiens осмислення і бачення засобів виходу із кризової ситуації, загостреної до ступеня найкривавішої у ХХІ ст. війни.

Одним з інструментів мислення і діяння серед інтелектуальних надбань нинішньої України є екзистенційна спроможність суспільства «вжитися думкою у поняття субстанції», тобто духоматерії. Причому вживатися необхідно навіть у разі, коли це поняття невідоме досліднику [1, с. 461; с. 507]. Одночасно із субстанційним підходом українство володіє іншими інтелектуальними засобами розв'язання нинішніх проблем. Їхня актуальна цінність полягає в обґрунтуванні здатності новаторські осмислювати сутність війни й умови здобуття очікуваної перемоги, а також окреслювати перспективи повоєнного відродження.

...Розв'язуючи війну, російський окупант мав намір демілітаризувати та денацифікувати Україну. Його намір демілітаризації зазнав блискавичного відпору: ворогу не вдалося взяти «Київ за три дні». Тож не здавши Київ, ми не здали й Україну. Не пустивши агресора ні в Балтію, ні на Балкани, не здали і

Європу. А не здавши континент, не здали і цілий світ. За цих три дні українські сили перетворили армію РФ, котра хизувалася тим, ніби є другою у світі, на «так звану», якій ЗСУ продовжують завдавати нищівних ударів.

У той же час значущість оборони Києва від захоплення ворогом та його збереження понині залишається належно не осмисленою геополітично та історично. Адже суспільні сили не просто зламали ворожий блиц-криг: вони виявили себе зрілими суб'єктами глобального виміру і проявили реальну здатність змінювати чинну парадигму часопростору. Керуючись субстанційним підходом, саме на духовно-інтелектуальну силу народу нині покладається завдання зламати ворожий намір денацифікації України. Ідеться про нашу питомо національну місію: намірам ворога належить протиставити передовсім українське світобачення. Завдання суспільних сил полягає у розкритті життєствердної потужності, притаманної духу й інтелекту нації.

Урахування особливостей гібридної війни дозволяє заздалегідь розпізнавати сутність української перемоги. За змістом наша найперша перемога є мілітарною. Час усвідомити значущість українського народу, Збройних сил та Сил територіальної оборони, яку вони відіграють як творці принципово нової геополітики і світової історії. Також потрібна ідентифікація решти суб'єктів суспільно-господарських відносин. Необхідно ідентифікувати новітню роль суспільних сил, які виборюють перемогу в умовах гібридної війни. Ідеться про ту складову перемоги, котра є духовно-інтелектуальною передумовою мілітарного потенціалу країни. Нині вона покликана стати запорукою української перемоги.

Належить усвідомлювати, що здобута наприкінці лютого 2022 року перша українська перемога є чимсь істотно величнішим, аніж провалений ворогом блиц-криг. Адже три дні героїчної оборони Києва насправді являють собою «осьовий час» III тисячоліття. Момент історичної Істини, що розмежовує часопростір, обумовлюючи вибір вектору руху до безсмертя людства, а не в бік згасання цивілізаційного розвитку. Керуючись

субстанційним підходом, українству і людству вдасться збагнути ступені здобуття й утвердити остаточну перемогу.

В умовах «осьового часу» планетарна спільнота – наші співвітчизники, світове українство, міжнародне співтовариство – покликана осягати покладену на Україну загальнолюдську місію. Складовими цієї місії є насамперед наше новітнє світоглядне призначення. Більше того, питома українське світобачення дозволяє світові збагнути, чому саме нам належать пріоритети майбутньої розбудови принципово нового світоустрою, і чому новітню сторінку загальнолюдської історії має писати якраз українство.

Подальшим ступенем досягнення кінцевої української перемоги є демонтаж Російської Федерації, що передбачає її депутатизацію, денуклеаризацію та деімперіалізацію. Ідеться про системний демонтаж вертикалей усіх гілок злочинної російської влади, її ідеологічного, інформаційного та іншого обслуговування, а також пов'язаного із владою бізнесу, створеного ним корумпованого політичного середовища, провладних мас-медіа тощо. Його обов'язковою умовою є позбавлення Росії ядерної зброї. Повна денуклеаризація виходить за межі подолання злочинних викликів, якими хизується Росії, погрожуючи світовому співтовариству. Деімперіалізація передбачає руйнацію теперішнього стану Росії як псевдodemократичного формування, «федеративний фасад» якого маскує його насильницьку суть. Потрібне першочергове надання суверенітету численним етносам так званої Федерації, котрі з часів Російської імперії залишаються уярмленими.

Кінцевим ступенем досягнення української перемоги є імплементація рятівних смислів у всі сфери планетарного буття – мислення, господарювання, урядування та ін. Утверджуючи їх, наша країна покликана рішуче витіснити смертоносні наративи із національного і загальнолюдського буття. Ключовою передумовою здобуття остаточної української перемоги є радикальна зміна засад глобальної безпеки. Українське громадянське суспільство покликане

наполягати на запровадженні безпекової парадигми, заснованої на природничих засадах.

Сучасна Україна володіє сукупністю найважливіших складових для запровадження парадигмально нової безпеки. Природа цих складових – субстанційна. Духоматеріальний підхід покликаний сприяти розкриттю глибинної сутності новітньої безпекової парадигми. Підхід охоплює послідовне розкриття духовно-інтелектуальної та матеріальної складових безпеки. Гарантування безпеки пов'язане передовсім з освоєнням сфери розумного. Результатом освоєння цієї сфери є отримання першою чергою новітніх знань. Тож інтелектуальну безпеку належить виводити із дихотомії знань, якими керуються суб'єкти суспільно-господарських відносин. Основоположним принципом з'ясування дихотомії є розмежування знань, які з неї випливають, а саме. Знання життєствердні (рятивні) являють собою базову умову дотримання інтелектуальної безпеки, у той час, як знання смертоносні спричиняють ризики, що породжують інтелектуальну небезпеку.

Матеріальний вимір безпеки пов'язаний із освоєнням живого та неживого. Парадигмальні відкриття подвижників української наукової школи фізичної економії, які стосуються освоєння цих сфер, доводять, що Україна понад 140 років володіє життєствердним надбанням. Так, д-р С. Подолинський, як це підтвердив акад. В. Вернадський, здійснив енергетичне розмежування живого та неживого. Згодом мислитель і натураліст розвинув це розмежування і запровадив власну типологію живого та неживого. Він вказав на вічність живого, а також довів, що приростання живого впливає із його здатності еволюціонувати [2, с. 326].

Утверджуючи парадигму, запроваджену його попередниками, М. Руденко також наголошував на неперехідній межі органічного та мінерального. Він не просто дорікав Ф. Д. Дрейку за смертоносні вади його формули. А пропонував власний алгоритм загальнолюдського безсмертя – так ми іменуємо варіант формули енергії прогресу, що описує майбутнє людства [1, с. 69]. Відтак український інтелектуал став першовідкривачем кількох

констант: його альтернативна космологія містить Силу Моносу, яку ми іменуємо сталою М. Руденка, а фізична економія – формулу енергії прогресу, яку сам мислитель трактував як світову константу [1, с. 629; с. 445].

Субстанційний, тобто духоматеріальний підхід відкриває принципово нове бачення перспектив суспільно-господарського відродження України та інших країн сучасного світу. Відродження реального сектора економіки належить починати не з будівництва доріг, як це було за часів подолання Великої депресії в США, і не з митних угод у повоєнній Європі; навіть не з видобутку вугілля та виплавки сталі, з яких починалася майбутня Європейська Спільнота. А з нарощування енергії прогресу, котра, згідно із питомо українським розумінням природи додаткової вартості, спроможна бути основоположним важелем розбудови як суспільних інститутів та самої державності, так і міждержавних, регіональних та глобальних інституцій. З огляду на те, що якраз «зерно ... стає субстанціональним наповненням грошей на світовому ринку», про відродження монетарного сектора у подальшому свідчитиме не «кошик криптовалют», а 1 т чи 1 ц пшениці як покладений в основу грошей еталон вартості, покликаний рятувати «сотні мільйонів землян ... від голодної смерті» [1, с. 418; с. 482].

Утвердження природничих засад та розбудова загальнолюдських інститутів дозволятимуть започаткувати системну – також рятівну – парадигму глобальної безпеки, баченням якої володіє тільки Україна. Необхідно вказати на істотну суперечність чинної парадигми безпеки, на якій базується так звана «Велика Сімка» (G7). Ця суперечність полягає в тому, що перехід з рівня G7 на рівень G20 засвідчує невідповідність екзистенційних основ їхніх безпекових парадигм. Так званий «День екологічного боргу» настає тоді, коли кількість використаних ресурсів перевищує той обсяг, який Земля здатна відновити за рік [3]. «Велика тихоокеанська сміттева пляма» та інші уявні і реальні еколого-економічні поняття сучасного світу свідчать про неприйнятність безпекової парадигми G7 для G20, населення якої сягає 2/3 світового [4; 5].

Ще менш прийнятною є екстраполяція ключових досягнень G7 на світове співтовариство загалом. Так, розрахунки зарубіжних експертів, зроблені у 2010-х роках, засвідчили, що поширення споживчих стандартів європейців на всіх землях потребуватиме для задоволення потреб усіх мешканців Землі ресурсів в обсягах понад 2 планети. У разі звернення до американських стандартів задоволення споживчих потреб вимагатиме ресурсів, обсяги яких є більшими від 4-х планет. Потенційно це через кілька десятиліть може спричинити екологічний колапс планетарного виміру. Реально володіючи рятівними засадами глобальної безпеки, перебуваючи у колі найбільших зерноекспортерів світу, зокрема продаючи продовольство найбільшим країнам G20, Україна через духоматеріальний вплив на ці країни покликана позиціонувати можливості наукового, освітнього та прикладного запобігання колапсу.

Володіючи найважливішим ресурсом життєдіяльності, Україна водночас здатна опанувати біоенергетичну безпекову складову та утверджувати свою здатність бути глобальним гарантом продовольчої безпеки [6, с. 118-121]. Усвідомлення цієї здатності відкриває бачення донині не задіяних стратегій національної та глобальної продовольчої безпеки, а також забезпечення керованості цих стратегій [7]. Що стосується сфери неживого, то, як доводив М. Руденко, приростання неживого стає припустимим виключно завдяки споживанню живого для трансформації неживої речовини з метою виготовлення виробів, необхідних першою чергою для задоволення антиентропійних потреб примноження живого. Володіння природничим баченням безпекової складової сфери неживого надає Україні здатність бути глобальним гарантом без'ядерної планети. Зміна парадигми глобальної безпеки полягає в утвердженні захищеності мешканців Землі, а не у нагнітанні глобальних страхів через здатність залякати пересічних землян можливістю знищення планети кілька десятків тисяч разів! Україна покликана покласти край злочинним намірам жандармів сучасного світу, пропонуючи природничі

засади загальнолюдської безпеки, здатні бути рятівними для світового співтовариства.

Завершення війни передбачає адекватне сучасним викликам і субстанційне за сутністю гарантування безпеки повоєнного суспільно-господарського відродження України і світу. Дотримуючись духоматеріальних засад, належить вести мову про знань, передовсім про знання, на яких мають ґрунтуватися модерні суспільства. Що стосується розвитку цих суспільств, то він матиме перспективу, коли буде сталим і спрямованим на захист нащадків. Викладене засвідчує здатність українства принципово по-новому осмислювати сутність війни, новаторські аргументувати умови здобуття очікуваної перемоги, надаючи новітнє окреслення перспективам повоєнного відродження України і світу. Питомо українські підходи передбачають поєднання світоглядних та природничих парадигм глобальної безпеки земного людства.

Література

1. Руденко М. Енергія прогресу. Вибрані праці з економії, філософії і космології. К.: «Кліо», 2015. 680 с.
2. Вернадский В.И. Биосфера и ноосфера. Львов: ВК «Арс», 2013. 416 с.
3. Велика тихоокеанська смітцева пляма. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B5%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B0_%D1%82%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BE%D0%BA%D0%B5%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D1%81%D0%BC%D1%96%D1%82%D1%82%D1%94%D0%B2%D0%B0_%D0%BF%D0%BB%D1%8F%D0%BC%D0%B0.
4. День екологічного боргу. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B5%D0%BD%D1%8C_%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B3%D1%83.
5. Shevchuk V. Modern management and entrepreneurship: natural foundation and direction of development / Modern tendencies in business and public sector: Monograph. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2016. Pp. 46-53.
6. Шевчук В.О. Біоенергетичні резерви та упущені агропродовольчі вигоди: природничі засади інституційної ідентифікації і використання // Економічні та соціальні аспекти розвитку України на початку ХХІ століття. Матеріали Х Міжнародної науково-практичної конференції 19-20 жовтня 2022 року. Одеса: Одеський національний технологічний університет, 2022. 355 с.

7. Шевчук В.О. Рівноважність і довготривалість економічного розвитку: зміна парадигми управління на засадах фізичної економії // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. Вип. 6. Том 1. 2014. С. 282-292.

Іщук С. О., д.е.н., проф.,
завідувачка відділу проблем реального сектора економіки регіонів
Жулканич В.О., к. е. н., докторант
відділу проблем реального сектора економіки регіонів
ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України»

ВИКЛИКИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОМИСЛОВОСТІ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Львівська область активно нарощує свій промисловий потенціал. Промисловість створює 1/5 (і найбільшу) частину валової доданої вартості регіону. У цьому секторі економіки зайнятий кожен четвертий штатний працівник. Стабільність функціонування промислового сектора економіки Львівської області після повномасштабного військового вторгнення росії в Україну опосередковано підтверджує факт нарощення експортного потенціалу регіону. За підсумками 2022 року область увійшла до дев'ятки регіонів, які збільшили обсяги товарного експорту при його зниженні загалом в Україні на 35,2 %. Як наслідок, за часткою у регіональній структурі товарного експорту (6,9 %) Львівська область у 2022 році піднялась на 3-тє місце (з 4-го у 2021-му) після м. Києва (23,7 %) і Дніпропетровської області (14,2 %), що засвідчують авторські розрахунки за даними ДССУ [1]. Водночас частка області у регіональній структурі товарного імпорту (9,7 %) стала найвищою після м. Києва (39,8 %).

Значним здобутком є зростання у 2022 році експорту майже усіх традиційно ключових для області промислових товарних позицій (рис.), зокрема: жирів та олії тваринного або рослинного походження (група III) – на 25,8 %, готових харчових продуктів (група IV) – на 35,9 %, мінеральних продуктів (група V) – на 79,3 %, деревини і виробів з деревини (група IX) – на

22,2 %. Підтримання позитивної динаміки промислового експорту Львівської області в умовах війни (тобто в умовах значного ускладнення логістики, спричиненого передусім блокуванням морських перевезень як головного шляху українського експорту) стало можливим завдяки орієнтації регіональних товаровиробників на європейські ринки збуту продукції – у січні 2022 року частка країн ЄС у географічній структурі товарного експорту області становила 77,8 %.

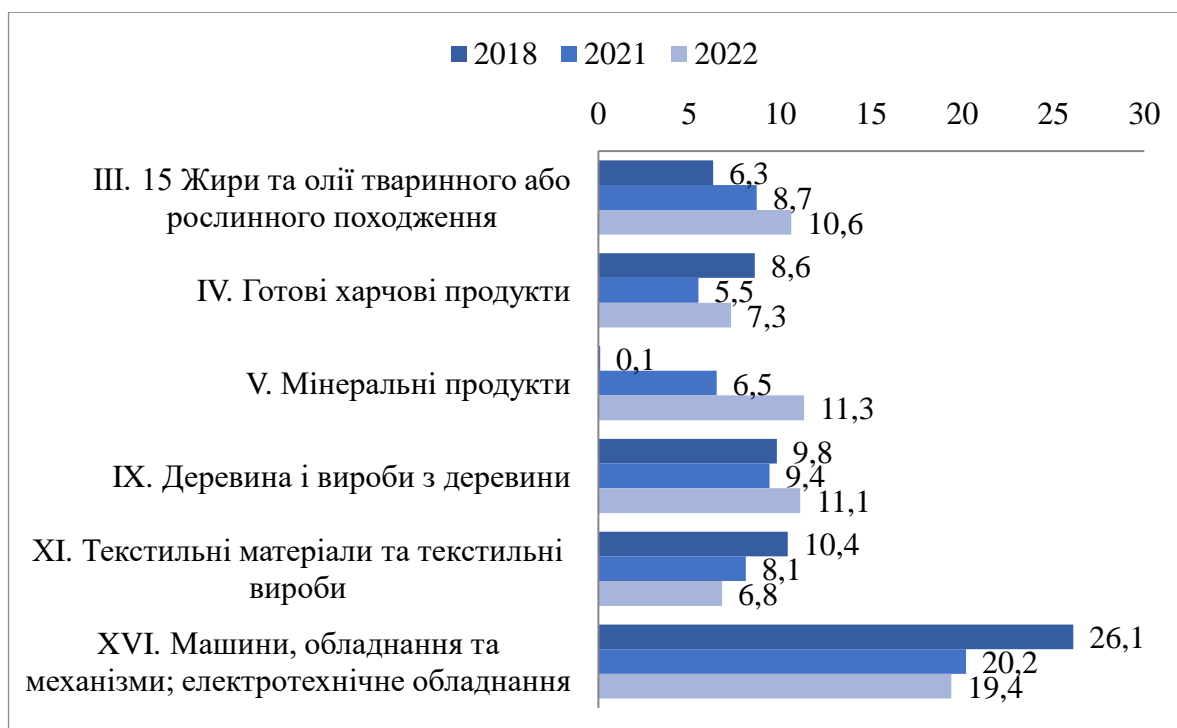

Рис. 1. Частка основних промислових груп у товарній структурі експорту Львівської області, % [1]

Заплановане відкриття нових пунктів пропуску на кордоні з ЄС, а також нових залізничних шляхів сполучення у цьому напрямку створить сприятливі умови для розширення перспектив подальшого нарощення експортного потенціалу Львівської області. Однак, поряд із появою нових можливостей для активізації експортної діяльності, перед промисловістю області постали виклики, які можуть лімітувати обсяги виробництва. До основних викликів можна віднести:

- енергетичні (зростання вартості енергоносіїв (з 30 червня 2023 р. в Україні майже удвічі підвищено граничні ціни на електроенергію для бізнесу), загроза дефіциту енергетичних потужностей у разі повторних масованих

обстрілів об'єктів критичної інфраструктури. Витрати на електроенергію в середньому становлять майже 10 % від загальних витрат на виробництво промислової продукції. Відповідно зростання вартості енергії спричинить збільшення собівартості продукції);

– логістичні (порушення ланцюгів постачання-збуту готової продукції і комплектуючих, підвищення цін на пальне і паливно-мастильні матеріали. Ці та інші загрози можуть спричинити звуження потенціалу перевезень і здорожчання логістичних послуг, що, своєю чергою, негативно вплине на ціну промислової продукції);

– демографічні (нестача кваліфікованих кадрів (передусім робітничих професій) і ризик їх подальшого відтоку після відкриття кордонів. Це загрожує простоями виробничих потужностей, несвоєчасним та неякісним виконанням замовлень, у т.ч. державних, зокрема, для ОПК. Посилення цих викликів пов'язане зі значними розривами в рівнях оплати праці, якості робочих місць та стандартах життя між Україною і країнами ЄС);

– ринкові (зниження попиту на внутрішньому ринку на товари кінцевого та проміжного споживання внаслідок зменшення купівельної спроможності населення і звуження ділової активності. Зростання собівартості також призведе до часткової втрати цінової конкурентоспроможності промислової продукції регіону на зовнішніх ринках).

Подолання цих та інших викликів вимагає реалізації дієвих заходів у напрямку реструктуризації промисловості Львівської області шляхом диверсифікації та нарощення потенціалу середньо- і високотехнологічних виробництв та, водночас, створення сприятливих умов для залучення іноземних інвестицій у регіон.

Зростання цін на енергоносії в кінцевому підсумку може зробити капіталовкладення в енергоефективність більш привабливими і стимулювати промислові компанії проводити технологічну модернізацію з метою зниження енергомісткості виробництв. Перехід на досконаліші технології є незаперечною основою для зміцнення конкурентоспроможності

промислового бізнесу. На внутрішньому ринку це може відбуватись, зокрема, шляхом втілення програми імпортозаміщення (зокрема, товарів із росії та білорусі), а на зовнішньому – шляхом використання потенціалу наданих преференційних торговельних умов з країнами-союзницями України.

Львівська область належить до регіонів із порівняно нижчими військовими ризиками, а відтак, на її території можуть бути заплановані і реалізовані заходи державної промислової політики, спрямовані на формування нових інноваційно-індустріальних центрів, у тому числі із задіянням релокованих підприємств, розгортання нових логістичних схем вантажоперевезень, будівництва об'єктів та створення виробництв, здатних замінити ланки зруйнованих унаслідок російської агресії виробничо-збутових ланцюгів.

Особливістю стратегічного планування та ефективного управління промисловим розвитком на сучасному етапі є необхідність (поряд із вирішенням поточних гострих проблем) реагувати на глобальні та внутрішні виклики майбутнього, пов'язані зі стрімкими технологічними інноваціями, появою нових виробництв, розривами у продуктивності праці, лібералізацією торгівлі, погіршенням демографічної ситуації, міграційними процесами, необхідністю територіальної консолідації та ін.

Література

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України, 2023. Статистична інформація. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Самофатова В. А., д. е. н., проф.,
професор кафедри економіки промисловості
Одеський національний технологічний університет

ІНВЕСТИВАННЯ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

За офіційними підрахунками Світового банку, на початок 2023 року внаслідок повномасштабного вторгнення росії до України було спричинено

збитки на понад 400 млрд дол. США (The World Bank, 2023). Кожен день війни додатково приносить в середньому 5-6 млрд грн додаткових втрат. Обсяг фінансових потреб є відчутним і, вочевидь, потребує залучення приватних ресурсів для відновлення країни після війни [1]. Проте, навіть у складних умовах воєнного стану, можливий розвиток та прогрес. Цього можна досягти шляхом належного використання наявних ресурсів, залучення міжнародної економічної та технічної допомоги, створення сприятливих умов для розвитку бізнесу, науки, освіти, медицини та культури. Формуючи стратегічні напрями повоєнної відбудови економіки України з врахуванням досвіду інших країн, особливо важливо враховувати її унікальність та внутрішні особливості. Зокрема, навіть попри військові дії на території країни, Україна залишається одним з гарантів продовольчої безпеки у світі.

Слід відзначити, що інвестування у сталий розвиток, характеризується інтегральним, дуалістичним характером, синтезуючи ознаки традиційного та соціально-відповідального інвестування. Проте, концепція сталого розвитку, як і концепція інвестування взагалі, мають спільні вектори руху в майбутнє. Зокрема, основна мета сталого розвитку людства – задоволення потреб як нинішніх, так і майбутніх поколінь. При цьому, інвестування є формою відкладеного споживання, коли доступний сьогодні капітал використовується як фінансове забезпечення у майбутньому.

З огляду на світові тренди розвитку, потужною можливістю для забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств нині та у повоєнний час є підпорядкування положенням ESG, які означають певний набір екологічних (Environmental – E), соціальних (Social – S) та управлінських (Governance – G) критеріїв, що формують специфічний тандем фінансових та суспільних інтересів. Стосовно аспектів повоєнного відновлення України, доцільним є представлення вітчизняних напрямів ESG-інвестування та окреслення їх ролі відносно реалізації концепції [2, с. 9], яка була представлена на Міжнародній конференції з питань відновлення України. Слід також відзначити, що під ESG-інвестуванням варто розуміти інвестування, яке

спрямоване на мінімізацію ESG-ризиків, зниження забруднення навколишнього середовища до рівнів, що не шкодять здоров'ю людини і природним екосистемам, а також посилення соціальної відповідальності та поліпшення корпоративного управління. Інвестори, які застосовують стратегію ESG, можуть отримати додаткове зростання прибутку, пов'язане зі зростанням ефективності компаній, які можуть запобігати виникненню ризиків на цих трьох рівнях. Принципи ESG також є чудовим інструментом для формування корпоративної місії, що приваблює найкращих, додає команді підприємства мотивації та відданості.

Слід також відзначити, що процес відновлення має забезпечити сталу відбудову України відповідно до Порядку денного сталого розвитку до 2030 року та Паризької угоди, інтегруючи соціальні, економічні та екологічні аспекти, включно із «зеленим» переходом». Детальний план включає в себе 15 програм, а його реалізація потребує понад 750 млрд дол. США. В ньому передбачено широкий спектр інвестицій, спрямованих не лише на економічну та інфраструктурну складові, а також на енергетичну та екологічну стабільність, розвиток системи управління та соціальної відповідальності. Зазначені напрями є довгостроковими, і очікується, що національна економіка буде зростати щороку на близько 7% протягом наступних 10 років. Джерелами фінансової підтримки є гранти, позики на фінансову та гуманітарну підтримку, а також програми міжнародної технічної допомоги [3].

В Україні стратегія використання ESG-компонент на рівні підприємств тільки розвивається, а тому, в переважній більшості, цей процес передбачає інтеграцію корпоративної соціальної відповідальності в управління підприємством, включаючи різні аспекти, такі як економічні, екологічні та соціальні. Тобто, в зону відповідальності потрапляють нові фактори неекономічного характеру, але вже сьогодні і саме завдяки цьому, підприємства зможуть сприяти сталому розвитку та отримувати більшу підтримку у своїй діяльності [4, с. 195].

Основною особливістю процесу післявоєнної відбудови, враховуючи його багатовекторність, є пошук моделі, яка б забезпечила одночасне вирішення численних гуманітарних проблем, пов'язаних із масовим руйнуванням інфраструктурного забезпечення, а також завдань, пов'язаних із потребою у пошуках нових джерел фінансових та матеріальних ресурсів, їх раціонального розподілу.

Література

1. ESG як ключ до зеленого та стійкого повоєнного відновлення України. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/09/19/704502/> (дата звернення 23.09.2023).
2. Пшенична М. Роль і місце ESG-інвестування в механізмі формування сталої конкурентоспроможності українських підприємств у повоєнний період. *Scientific Collection «InterConf+»*. 2023. (139). С. 7–16. <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.01.2023.001>
3. План Відновлення України. URL: <https://recovery.gov.ua/> (дата звернення 21.09.2023).
4. Кирчата І., Шершенюк О. Розробка стратегії розвитку підприємництва на основі ESG-орієнтирів. *Проблеми та перспективи розвитку підприємництва*. 2023. Вип. 30. С.194-203.

Седікова І. О., д. е. н., проф.,
завідувачка кафедри менеджменту і логістики
Палвашова Г. І., к. т. н., доц.,
доцент кафедри менеджменту і логістики
Одеський національний технологічний університет

РОЛЬ МЕНЕДЖМЕНТУ В РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ТА ФУНКЦІОНУВАННІ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ СИСТЕМНИХ ЗМІН

Сучасні ринкові виклики та процеси глобалізації ставить перед підприємствами харчової та переробної промисловості завдання адаптуватися до зовнішнього середовища та постійно шукати інноваційні методи щодо покращення якості продукції та її споживчих властивостей. Запорукою довгострокового успіху підприємств є здатність змінюватися відповідно до мінливого ринкового середовища. Система менеджменту має сприяти

адаптації до змін, розробці стратегічних рішень, які сприяють стійкому зростанню та отриманню конкурентних переваг.

Економічна криза України у повоєнний період стане є головною проблемою, оскільки має прямий вплив на стабільність та безпеку країни.

Авторами виділено основні аспектами кризи:

- залежність від імпорту, що може призвести до ризику енергетичної безпеки та підвищення цін на імпортні товари;
- ризик фінансової нестабільності (зменшення фінансування), що впливає на здатність країни впоратися зі своїми безпековими викликами та виконати свої внутрішні та зовнішні зобов'язання;
- зростання безробіття та соціальна напруга, що призводить до зменшення доходів громадян та збільшення ризику соціальних конфліктів;
- зменшення обсягів витрат на оборону, що загрожує національній безпеці;
- зовнішні впливи, оскільки криза може зробити країну більш вразливою перед зовнішніми впливами та втратити деякий рівень незалежності у прийнятті рішень.

Економічний розвиток знаходитиметься під впливом як системи заходів, прийнятих для подолання негативних наслідків, так і активної реалізації реформ відповідно до пріоритетів, визначених у стратегічних документах Уряду, зокрема, у Програмі діяльності Кабінету Міністрів України, й спрямованих на відродження української економіки.

Прогноз враховує зміни, що сталися останнім часом в законодавчій сфері, зокрема, запровадження обігу землі сільськогосподарського призначення, незмінність обраного курсу на реформи та європейський вектор розвитку, що передбачає поглиблення зовнішньоекономічних відносин з країнами Європейського Союзу. При цьому враховуються реалії, які наразі склались у зовнішньоекономічному просторі, викликані наслідками пандемії, та їх вплив на зовнішньоекономічну діяльність України. Отже, в цілому у

2021-2023 роках передбачається повернення до траєкторії прискорення економічного зростання.

Як результат, за базовим сценарієм, що представлено у Прогнозі на 2021-2023 роки, прогнозується зростання ВВП на рівні 4,6 % у 2021 році, на 4,3 % у 2022 році та на 4,7 % у 2023 році [1].

Подальший економічний розвиток України залежить від тривалості та перебігу активної фази військових дій. Як свідчить економічна динаміка 2022–2023 років, зниження рівня безпекових ризиків і загроз значно поліпшує ділові та споживчі очікування, пожвавлює економічну активність. Завдяки військовим успіхам українських захисників і захисниць значне зниження безпекових ризиків очікується з другої половини 2024 року, що позитивно позначиться на показниках економічного та соціального розвитку України на 2025–2026 роки. На середньостроковий період очікується прискорення економічного зростання з 2,8 % у 2023 році до 7,5 % у 2026 році [2].

Таблиця 1
Показники державного бюджету на 2025–2026 роки
(млн грн)

Найменування показника	2025 рік	2026 рік
	(план)	(план)
Доходи (з міжбюджетними трансфертами)	1 953 105,4	2 198 688,3
<i>Загальний фонд</i>	<i>1 787 533,5</i>	<i>2 019 923,6</i>
<i>Спеціальний фонд</i>	<i>165 571,8</i>	<i>178 764,7</i>
Повернення кредитів	18 174,8	14 099,8
<i>Загальний фонд</i>	<i>17 904,8</i>	<i>13 824,0</i>
<i>Спеціальний фонд</i>	<i>270,0</i>	<i>275,8</i>
Дефіцит "+" / профіцит "-"	1 068 894,8	771 127,9
<i>Загальний фонд</i>	<i>984 000,0</i>	<i>710 743,0</i>
<i>Спеціальний фонд</i>	<i>84 894,8</i>	<i>60 384,9</i>
Разом по розділу I	3 040 175,0	2 983 916,0
Видатки	2 995 840,9	2 955 592,7
<i>Загальний фонд</i>	<i>2 769 792,2</i>	<i>2 725 874,1</i>
<i>Спеціальний фонд</i>	<i>226 048,7</i>	<i>229 718,6</i>
Надання кредитів	44 334,1	28 323,3
<i>Загальний фонд</i>	<i>19 646,1</i>	<i>18 616,4</i>
<i>Спеціальний фонд</i>	<i>24 688,0</i>	<i>9 706,9</i>
Разом по розділу II	3 040 175,0	2 983 916,0

Джерело: побудовано на основі [2]

Забезпечення продовольчої безпеки під час економічних криз вимагає комплексних заходів та співпраці на всіх рівнях уряду, бізнесу та громадськості [3, 4]. Тільки таким чином Україна може забезпечити сталість та безпеку продовольства для свого населення в умовах складних економічних обставин. Важливу роль щодо стабілізації та розвитку економіки України та харчових підприємств під впливом системних змін (криз) відведено територіальним громадам [3-5]. Їх роль вкладається в низку функцій:

1) об'єднані територіальні громади (ОТГ) об'єднують кілька сільських та селищних рад, що сприяє зменшенню адміністративних витрат та підвищує ефективність управління ресурсами та послугами;

2) розвиток інфраструктури. ОТГ мають можливість залучати більше ресурсів на розвиток своєї території, у тому числі на будівництво та ремонт доріг, лікувальних закладів, шкіл та інфраструктури водопостачання та каналізації;

3) ОТГ створюють сприятливе середовище для бізнесу та інвестицій, що сприяє економічному зростанню в сільській місцевості та створює нові робочі місця;

4) ОТГ відповідають за надання соціальних послуг своїм мешканцям, включаючи охорону здоров'я, освіту та соціальний захист;

5) створення ОТГ сприяє активізації громадянського суспільства та залученню громадян до процесів прийняття рішень та контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування;

6) ОТГ беруть участь у впровадженні децентралізації та інших реформ місцевого самоврядування, що сприяє збільшенню їхньої відповідальності та компетенції;

7) ОТГ забезпечують більшу можливість громадян брати участь у прийнятті рішень, виражати свої погляди та захищати свої права та інтереси.

Роль менеджменту в розвитку економіки України та функціонуванні харчових підприємств набуває особливої важливості в умовах системних змін і кризових ситуацій.

У сучасному світі, де економічна стабільність постійно піддається випробуванням, ефективний менеджмент стає невід'ємною складовою успішності економічного розвитку та виживання підприємств.

Менеджмент грає ключову роль у вирішенні проблем, які виникають під час кризових періодів. Він відповідає за розробку стратегій, які дозволяють підприємствам адаптуватися до змінних умов ринку і забезпечувати стабільність в економічних труднощах. Завдяки правильному управлінню можливо зберегти ресурси, знизити витрати та збільшити продуктивність підприємств.

Україна, як країна зі значним потенціалом у сільському господарстві та харчовій промисловості, може скористатися ефективним менеджментом для підтримки розвитку свого господарства.

Системні зміни, такі як геополітичні фактори, економічні кризи та кліматичні зміни, вимагають адаптації та інновацій у галузі харчової промисловості.

Менеджмент може сприяти розвитку нових стратегій для забезпечення продовольчої безпеки та підвищення конкурентоспроможності українських харчових підприємств.

Отже, роль менеджменту в розвитку економіки України та стабільності харчових підприємств у контексті системних змін і кризових ситуацій є визначальною. Ефективний менеджмент може сприяти подоланню труднощів та досягненню успішного економічного зростання.

Література

1. Показники державного бюджету на 2022-2023 роки. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/p_DB.pdf
2. Проект Закону про Державний бюджет України на 2024 рік. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42796>
3. Моніторинг ситуації у сфері продовольчої безпеки та безпечності продуктів харчування. URL: <http://www.aau.org.ua/uk/publications/web/1872/>
4. Аграрний союз України. URL: <http://www.aau.org.ua/uk/web/>
5. Місцеві бюджети. URL: <https://mof.gov.ua/uk/local-budgets>

Дідух С. М., д. е. н., проф.,
професор кафедри економіки промисловості
Лобоцька Л. Л., к. т. н., доц.,
доцент кафедри економіки промисловості
Одеський національний технологічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ АГРОПРОДОВОЛЬЧИХ ПІДПРИЄМСТВ

Актуальність проблеми удосконалення державного регулювання інклюзивного розвитку полягає в необхідності забезпечення рівних можливостей та захисту прав для всіх громадян, незалежно від їхніх індивідуальних характеристик та обставин, соціальної справедливості та економічної стабільності, і відповідає міжнародним зобов'язанням багатьох країн.

Метою даної роботи є визначення особливостей державного регулювання інклюзивного розвитку агропродовольчих підприємств в сучасних умовах.

У поточних економічних умовах для впровадження системи інклюзивного розвитку агропродовольчого сектора необхідно встановити та впровадити ефективні механізми співпраці між державними інституціями і підприємствами.

Ключовими формами подібної взаємодії є такі [1, с. 4]:

- державно-приватне партнерство;
- співпраця з розвитку аграрних кластерів і технопарків;
- взаємодія державних та місцевих органів влади з громадськими організаціями;
- партнерство на місцевому рівні з підтримки ініціатив сільських громад у розбудові соціальної інфраструктури сільських територій.

При різних формах співпраці, державні та місцеві органи влади виконують окремі функції, включаючи ініціювання, обмін інформацією, координацію впровадження спільних проектів, а також час від часу

забезпечують фінансування та гарантії. Ключовою метою держави при цьому є створення робочих місць і розвиток соціальної інфраструктури на місцевому рівні.

На наше переконання, впровадження системи інклюзивного розвитку агропродовольчої сфери повинно спрямовуватися на кілька головних цілей [2, с. 19]:

1. підвищення залученості громадян до активної економічної діяльності та справедливого розподілу результату економічного зростання;
2. збільшення рівня зайнятості у сфері сільського господарства та вирішення проблеми безробіття серед сільського населення;
3. підвищення рівня життя людей та місцевих громад;
4. забезпечення справедливого доступу до різних ресурсів, таких як фінанси, природні ресурси, технології та матеріальні ресурси;
5. розвиток людського капіталу як ключового фактору для забезпечення високої конкурентоспроможності агропродовольчого сектору та всієї економіки;
6. забезпечення сталого розвитку громад та територій;
7. створення ефективних механізмів взаємодії між різними учасниками агропродовольчого комплексу на основі принципу «виграшу для всіх»;
8. зменшення нерівності між різними суб'єктами агропродовольчої галузі;
9. розвиток соціальної та економічної інфраструктури;
10. усунення неправомірних переваг у доступі до бюджетного фінансування та розподілу державних ресурсів.

У відповідності до цього, на нашу думку, необхідно виділити декілька можливих моделей інклюзивного розвитку [3, с. 275]:

– патерналістська – базується на забезпеченні добробуту широких верств населення шляхом перерозподілу державою суспільних благ у відповідності до уявлень про потреби та інтереси громадян;

– ринкова модель інклюзивного розвитку полягає у забезпеченні добробуту широких верств населення шляхом гарантування рівних прав, справедливості у розподілі суспільних благ, створенні та підтримці інклюзивної інфраструктури, забезпеченні соціального захисту та умов для активної економічної діяльності.

Відповідно можна виділити такі ключові підходи до державного регулювання інклюзивного розвитку агропродовольчих підприємств:

1. державоцентричний підхід – інклюзивність розглядається в першу чергу з точки зору держави з огляду на необхідність перерозподілу грошових потоків від багатих до бідних;

2. соціально орієнтований підхід – головною задачею держави є виділення дотацій групам, які потребують матеріальної допомоги в силу своєї незахищеності;

3. інфраструктурний підхід – ключовими задачами держави при побудові системи інклюзивного розвитку є створення та розвиток суспільної інфраструктури з метою забезпечення сприятливих умов для активної економічної діяльності;

4. підприємницький підхід – роль держави полягає у розвитку нових інноваційних форм підприємницької діяльності, таких як соціальне підприємництво, гендерне підприємництво тощо.

У перших двох підходах (державоцентричному та соціально орієнтованому) можна визначити характеристики патерналістської моделі інклюзивного розвитку, тоді як інфраструктурний та підприємницький підходи відповідають ринковій моделі.

Важливо відзначити, що надмірне посилення впливу держави суперечить основним принципам і ключовим цілям реалізації інклюзивної системи розвитку агропродовольчого сектору.

За нашим переконанням, делегування всіх обов'язків з формування інклюзивної економіки та соціального добробуту виключно на державу є неефективним за кількома причинами. По-перше, слід звернути увагу на

інституціональну слабкість держави, що проявляється у низькій спроможності держави виконувати свої функції через недостатність менеджменту, високий рівень корупційних ризиків, обмеження в законодавстві та дефіцит фінансових ресурсів для ефективної реалізації проектів у всіх напрямках.

По-друге, слід відзначити, що держава фактично не володіє деякими функціями управління бізнес-процесами. Прихильники правих економічних теорій аргументують, що надмірна соціалізація та велике податкове навантаження не стимулюють активну економічну діяльність, а, навпаки, її гальмують. Відповідно, на нашу думку, при розробці системи інклюзивного розвитку агропродовольчого сектору доцільно керуватися концепцією «мінімальної держави».

Державі слід сконцентруватись на впровадженні стимулюючих механізмів для впровадження інклюзивності в економіці так само, як вона це робить у галузі зайнятості та освіти. Зокрема, необхідно встановити чіткі механізми підтримки бізнесу щодо працевлаштування незахищених груп населення, а також створити більш сприятливі умови для соціальних підприємств.

Сформування інклюзивної системи розвитку агропродовольчого комплексу неможливе без усунення екстрактивних інститутів та механізмів у цій сфері. Утворення агропродовольчих холдингів відбувалося на основі саме екстрактивних інститутів, коли деякі суб'єкти галузі мали доступ до дешевого кредитного капіталу, користувалися державною підтримкою, в той час як інші учасники ринку опинялися у менш вигідних умовах і не брали участі у розвитку аграрного сектору на ринкових засадах.

У контексті впровадження інклюзивної парадигми, роль держави визнається ключовою, однак акцентування уваги на її функції розподілу може викривити основну суть концепції інклюзивного розвитку. Забезпечення економічного добробуту через велику кількість субсидій та державних дотацій, на нашу думку, не є довгостроково ефективним та не створює необхідних передумов для залучення громадян до активної економічної

діяльності. Крім того, це не вирішує проблему відчуження сільського населення від суспільної праці. Саме тому, враховуючи особливості української економіки, слід розглядати ринкову модель інклюзивного розвитку агропродовольчого сектору, з фокусом на регулюючих та стимулюючих функціях держави, замість подальшого збільшення податкового навантаження та розподілу бюджетних коштів.

Важливо враховувати, що необхідно обережно оцінювати можливість держави у керуванні процесами в агропродовольчому секторі та її спроможність самостійно регулювати та обмежувати економічні та політичні процеси в українських умовах. Вплив державної та місцевої влади є обмеженим, що порушує їхню здатність самостійно використовувати можливості та ефективно впливати на конкурентоспроможність в глобалізованому ринковому середовищі.

Література

1. Стратегічні напрями інституційного забезпечення розвитку аграрного сектору в Україні / О. В. Собкевич, В. М. Русан та ін. К.: НІСД, 2014. 45 с.
2. Дідух С.М. Інклюзивний розвиток агропродовольчих вертикально-інтегрованих компаній України : монографія. Одеса : Астропринт, 2020. 332 с.
3. Дідух С. М. Державне регулювання інклюзивного розвитку агропродовольчої сфери. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2020. № 4. С. 18–25.

Чумакова Г. В., к. н. держ. упр.,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування
Одеський національний технологічний університет

СТАЛІСТЬ І БЕЗПЕКА: ВЕКТОРИ ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Не зважаючи на важкі випробування повномасштабної війни, вже сьогодні Україна вибудовує стратегії та окреслює важливі завдання відновлення й реформування своєї економіки. Однак, успішний повоєнний

період потребує чітких векторів розвитку, а також виважених кроків, які б враховували як економічні, так і безпекові виклики.

На думку провідних науковців, експертів, державних діячів для успішної економічної реконструкції України необхідні такі послідовні заходи: розробка і реалізація сучасної, заснованої на інноваційному розвитку, концепції реконструкції економіки країни з урахуванням реальної геополітичної ситуації; визначення ключових (пріоритетних) галузей розвитку, які забезпечать високу конкурентоспроможність товарів і послуг на зовнішніх ринках, а також державна підтримка таких галузей; прийняття відповідних законів щодо повної зайнятості, гідної оплати праці, підвищення продуктивності праці, цінової стабільності; розробка механізмів використання запозичених коштів та їх контролю; створення спеціальних економічних зон і наукових парків та ін. [1, с. 88].

Головою Комітету Верховної Ради з питань економічного розвитку Д. Наталухою в якості принципу, яким повинна керуватися Україна під час відновлення, запропоновано Концепцію «швидкої держави», що має на меті продовження залучення капіталу ззовні у вигляді запозичень та грантів, а також безінфляційну емісію, яку застосовували під час пандемії [2].

Ще одним з поглядів провідних економістів на відновлення економіки та бізнесу України є: збільшення експорту, поглиблення ланцюжків доданої вартості в агробізнесі, налагодження виробництва екологічно чистої сталі та сприяння IT-стартапам, що створять можливості для економічного розвитку [3].

В Указі Президента України «Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни» від 21.04.2022 №266/2022 акцентовано на тому, що розробка комплексного плану відновлення та розвитку України включає в себе ряд пріоритетних заходів таких, як розбудова транспортної, медичної, соціальної, комунальної, виробничої інфраструктури та житла, інфраструктури енергетики, зв'язку, військової інфраструктури і військово-промислового комплексу, структурна модернізація та перезапуск економіки,

заходи з подолання безробіття, відновлення та збереження об'єктів культурної спадщини та ін. [4].

Одночасно, перед початком будь-яких стратегічних розробок та їх впровадження, необхідно чітко усвідомлювати, з якими саме проблемами стикнеться наша держава в післявоєнний період. Потрібно прийняти до уваги всі економічні втрати, руйнування соціальної інфраструктури, проблеми безпеки та стабільності, вже діючі механізми державного управління та відповідні інструменти, що зарекомендували себе у довоєнний та воєнний періоди, а також відповідний світовий досвід.

Головне завдання в забезпеченні сталого повоєнного розвитку – ефективне планування та реалізація посткризового відновлення: аудит збитків, реабілітація пошкоджених секторів, створення нових робочих місць та стимулювання інвестиційної активності.

Враховуючи зазначене, векторами розвитку та відновлення економіки України можуть бути:

1. Диверсифікація галузевої структури економіки. Залежність від обмеженого кількісно галузевого складу створює вразливість економічної сфери. Тому важливо розглядати нові можливості в розвитку високотехнологічних, екологічно чистих та інноваційних галузей (рис.1)

Вказані галузі є критичними для розвитку сучасної економіки та мають значний потенціал для підвищення конкурентоспроможності країни на світовому рівні.

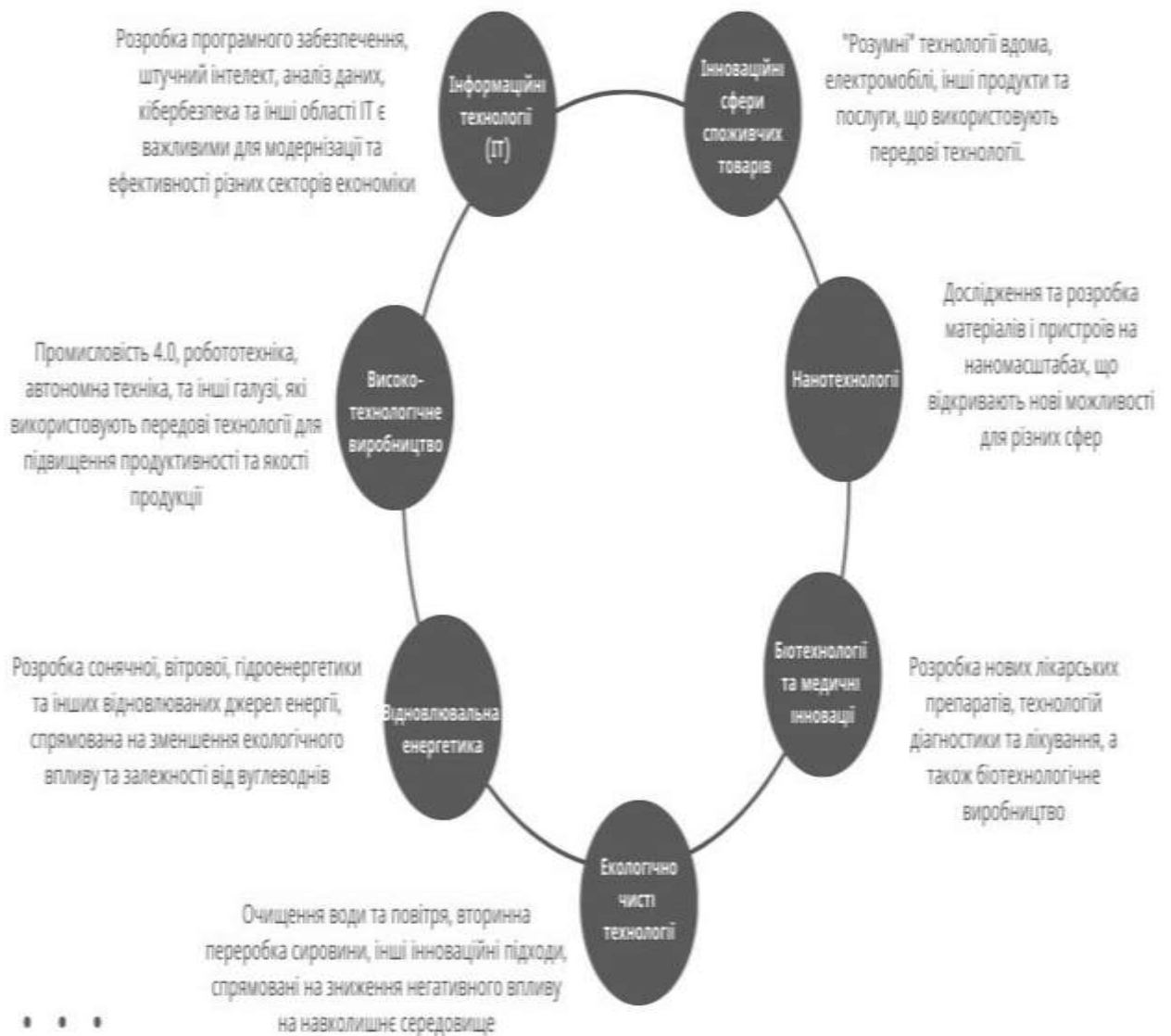

Рис. 1. Диверсифікація галузевої структури економіки України у повоєнний період

Джерело: розроблено автором

2. Розвиток людського капіталу.

Сучасна економіка все більше ґрунтується на знаннях, компетентностях і технологіях (особливо цифрових). Інвестування в освіту, наукові дослідження та розвиток відповідних компетентностей громадян – стратегічний крок для підвищення конкурентоспроможності економіки. Основні складові, що сприятимуть зазначеному процесу відображені на рис.2.

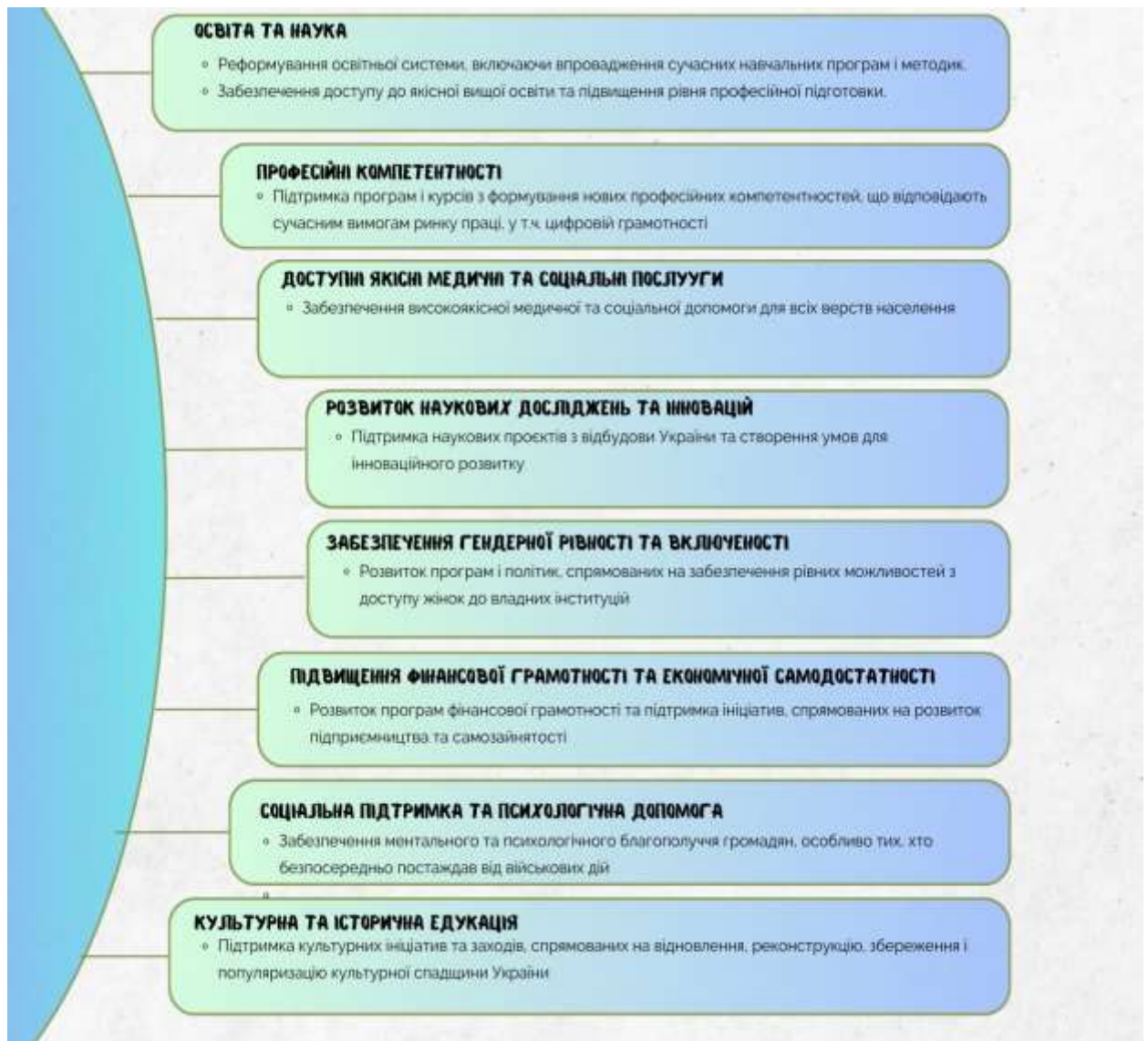

Рис. 2. Основні складові процесу розвитку людського капіталу України у повоєнний період

Джерело: розроблено автором

Розвиток окреслених компонентів сприятиме підвищенню якості життя громадян, покращенню конкурентоспроможності країни та забезпеченню сталого розвитку у повоєнний період.

3. Енергетична безпека та екологічна сталість.

Забезпечення стійкості у сфері енергетики та дотримання екологічних стандартів також мають вирішальне значення для економічного відновлення України. В контексті поствоєнної діяльності, значну увагу потрібно приділити реанімуванню та забезпеченню безпеки об'єктів паливно-енергетичного

комплексу, а також використанню нових джерел альтернативної енергії, які можуть стати основою майбутньої енергетичної системи України (рис.3).

Розгляд сонячної, вітрової, гідроенергетики, біоенергетики та біомаси в контексті післявоєнного відновлення відкриває нові можливості для розвитку енергетичної галузі та зменшення негативного впливу на навколишнє середовище нашої держави (рис. 3).

Рис. 3. Складові розвитку енергетичної галузі на основі джерел альтернативної енергії

Джерело: розроблено автором

4. Розвиток інфраструктури та логістичних мереж.

У післявоєнний період Україна стоятиме перед необхідністю швидкого та ефективного відновлення своєї інфраструктури та логістичних мереж. Це включає в себе розвиток транспортних і комунікаційних систем, модернізацію логістичних платформ та удосконалення торговельних шляхів (рис. 4).

Рис. 4. Елементи поствоєнного розвитку інфраструктури та логістичних мереж

Джерело: розроблено автором

Чітко сплановані та виважені заходи у вищезазначеній сфері сприятимуть не лише підвищенню ефективності транспортно-логістичних процесів, але й загальному економічному піднесенню країни.

Беручи до уваги все вищевикладене треба підкреслити, що формування та дотримання векторів відновлення й сталого розвитку економіки України у повоєнний період потребує комплексного підходу. Інтеграція розглянутих економічних і безпекових аспектів дозволить країні забезпечити стабільний майбутній шлях.

Крім того треба відзначити, що загального рецепту відновлення нашої держави на сьогодні не існує. Є низка факторів, включаючи економічні, геополітичні, культурні та інші особливості, які були актуальні й до початку повномасштабної війни в Україні. Навіть, маючи в своєму арсеналі ефективні інструменти для стимулювання економічного зростання та відновлення, такі як лібералізація економіки, активне створення нових робочих місць державним сектором, фокус на розвитку експортного потенціалу, значний

притік зовнішніх фінансових ресурсів, критично важливо відповідно їх використати. Саме від цього залежить результат відновлення та безпеки українців, а також становлення України як європейської держави з високими стандартами та рівнем впливу.

Література

1. Іванов С.В. Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України. Економіка України. 2019. № 1 (686). URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/6678/1>
2. Шляхи економічного зростання: як після війни побудувати успішну країну. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-vidbudova/3745761-slahi-ekonomichnogo-zrostanna-ak-pisla-vijni-pobuduvati-uspisnu-krainu.html>
3. Як після війни Україна має відновлювати економіку та бізнес. URL: <https://forbes.ua/money/yak-pisslya-viyni-ukraina-mae-vidnovlyuvati-ekonomiku-ta-biznes-velike-doslidzhennya-deloitte-15122022-10501>
4. Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни. Указ Президента України від 21.04.2022 №266/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2662022-42225>

Kozak K., doctor of economics, prof., head of
Institute of Applied Economics and Management named after G.E. Weinstein
Kisielis-Shvydka Yu., master's degree student
at the Faculty of Management and Logistics
Odesa National University of Technology

FEATURES OF USING SCRUM AS PART OF AGILE MANAGEMENT IN MODERN ENTERPRISES

Scrum is a popular Agile software development framework that can provide a multitude of benefits to modern enterprises, particularly in industries where agility, innovation, and speed are critical. Originally developed in the early 90s, Scrum is based on the idea that small and well-organized teams perform best when given objectives instead of tasks: «the best teams are those that are given direction within which they have room to advise their own tactics on how to best head toward their joint objective. Teams require autonomy to achieve excellence». [1].

The Scrum methodology is one of the most widespread implementations of the Agile approach and is based on its key principles:

- participants and personal communication take precedence over tools and processes;
- a working product is the primary measure of progress and is more important than extensive documentation;
- regular interaction with the customer is more crucial than contract negotiation; the best architectural and technical solutions emerge from teams that can self-organize;
- the readiness to change and modify the product and the working process is more valuable than strictly adhering to a plan.

The orientation towards value and product relevance are fundamental principles that cannot be achieved without constant feedback and a willingness to adapt [3].

As a project management framework, Scrum is based on the premise that self-organized teams deliver completed products within fixed time frames, referred to as «sprints». To successfully implement Scrum, it is crucial to adhere to its structure, which consists of roles, events, and artifacts. Let's describe each of them.

Roles / Scrum Team (Scrum Team):

- *Product Owner*: Responsible for maximizing the value of the product and determining tasks and their priority in the Product Backlog.
- *Development Team*: Responsible for creating potentially releasable increments of the product during each Sprint.
- *Scrum Master*: Ensures the correct operation of the Scrum methodology within the team, addresses issues, and promotes self-organization.

Artifacts Scrum (Scrum Artifacts):

- *Product Backlog*: A list of all tasks that need to be addressed in the product, prioritized accordingly.
- *Sprint Backlog*: Selected tasks from the Product Backlog for implementation during a specific Sprint.
- *Product Increment*: A product increment that includes all tasks from the Product Backlog that have been successfully completed.

Events Scrum (Scrum Events):

- *Sprint Planning*: Planning for the Sprint where tasks for the next Sprint are determined.
- *Daily Scrum*: A brief meeting for discussing progress and resolving potential issues.
- *Sprint Review*: An overview of the Sprint's work, where the team demonstrates results and receives feedback from the customer.
- *Sprint Retrospective*: A review of the Sprint, analyzing how the team worked and identifying opportunities for improvement [2].

For organizations considering Scrum as part of their Agile management system, it's important to take note of the following key features:

Incremental development: Scrum breaks product development into smaller sprints, usually lasting 2-4 weeks. Each sprint concludes with a potentially shippable product increment.

Flexibility and adaptability: Scrum allows for changes in requirements during development, which is crucial in rapidly changing markets and user requirements.

Regular inspection and adaptation: At the end of each sprint, the team reviews their work and makes changes to improve their approach.

Ensuring transparency: Scrum emphasizes transparency of the process, ensuring that all project participants have a complete overview of the state of development and progress.

Distribution of responsibilities: Scrum defines specific roles in the team – Scrum Master, Product Owner, and Developer – each with defined responsibilities.

Priority of requirements: The Product Owner manages the backlog and sets priorities for which functionality should be implemented first.

Sprint planning and execution: Each sprint starts with planning, where the team commits to implementing items from the backlog. During the sprint, the team works on completing these requirements.

Team autonomy: The team has a high degree of autonomy in deciding how they carry out their work, encouraging creativity and responsibility.

Risk reduction: Scrum helps identify issues earlier, avoiding significant risks and errors in the final product through incremental development and regular inspection [4, p. 125].

The flexible management methodology has many positive aspects, but there are also drawbacks, figure 1.

Often lacks long-term action plan
Documentation may be insufficiently elaborated
Constant involvement of the client is necessary
Specific requirements for the size and level of team training
Interdependence among team members (the dismissal of one team member may have a negative impact on the

Fig. 1. Drawbacks of using Scrum

*source: created by the author

However, it's important to note that if Scrum is not implemented correctly, its advantages can turn into a problem. Constant focus on changes can decrease the value of work on the current task, and acceptance of amendments that contradict the project's architecture can result in significant time losses and endless revisions.

Nevertheless, in skilled hands, these features make Scrum an effective tool for developing a competitive product and managing projects in conditions of uncertainty and rapidly changing circumstances. The flexibility of the working process and its transparency assist in responding promptly to market changes and making necessary adjustments. Currently, the Agile approach is the fundamental philosophy for the IT industry, and the Scrum framework is one of the primary realizations of Agile principles. It is essential to remember that the success of Scrum depends on the

correct implementation of its principles and providing the necessary conditions for the team's work.

References

1. Introducing the SCRUM Framework as Part of the Product Development Strategy G. Cuni, F. Becheri, D. Fernandez-Carreiras, Z. Reszela, S. Rubio-Manrique, ALBA-CELLS Synchrotron, Cerdanyola del Vallès, Spain URL: <https://accelconf.web.cern.ch/ICALEPSCS2015/papers/mod3o04.pdf>
2. Ken Schwaber, Jeff Sutherland The Scrum Guide. The definitive Guide to Scrum: The Rules of the Game. 2020. 13p. URL: <https://scrumguides.org/docs/scrumguide/v2020/2020-Scrum-Guide-US.pdf>
3. Manifesto for Agile Software Development. URL: <http://agilemanifesto.org>
4. Tabunshchyk H.V., Kudermetov R.K., Kaplienko T.I. Software Quality Engineering: Educational Handbook, 2nd edition. Zaporizhzhia: Dyke Pole, 2016. 176 p.

Фрум О. Л., к. е. н., доцент

кафедри економіки промисловості

Сиваш А. М., головний інженер ТОВ «Укрелеваторпром»,

магістрант кафедри економіки промисловості

Одеський національний технологічний університет

МОДЕЛІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗЕРНОЗБЕРІГАЮЧОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Військова агресія російської федерації, окупація частини території України, забруднення сільськогосподарських земель вибухонебезпечними предметами та токсичними речовинами, захоплення та блокування українських портів зумовили необхідність розробки заходів забезпечення виробництва, транспортування, зберігання та реалізацію зерна в умовах воєнного стану.

Україна є одним з найважливіших світових виробників зерна, вирощуючи та експортуючи в основному пшеницю, кукурудзу та ячмінь. За даними Європейської Комісії, на Україну припадає 10 % світового ринку пшениці, 15 % ринку кукурудзи та 13 % ринку ячменю. Вона також є

найважливішим гравцем на ринку соняшникової олії (понад 50 % світової торгівлі).

Кукурудза та пшениця також є найбільш поширеними та вирощуваними зерновими культурами у світі. Якщо такий великий експортер, як Україна, зазнає невдачі, це може мати серйозні наслідки для глобальної продовольчої безпеки [1].

Україна в 2021/2022 маркетинговому році експортувала 61,52 млн тонн зернових та олійних культур вартістю 22,2 млрд доларів.

Зокрема, експорт кукурудзи склав 23,5 млн тонн вартістю 5,8 млрд доларів, соняшникової олії – 4,3 млн тонн на 5,8 млрд доларів, пшениці – 18,7 млн тонн на 4,8 млрд доларів. Це попри чотири місяці заблокованих портів.

Таким чином, у порівнянні з липнем 2020 – червнем 2021 року, експорт зріс на 26 %. У попередньому маркетинговому році Україна експортувала 48,8 млн тонн зернових і олійних [2].

За прогнозом Української зернової асоціації експорт з України в новому сезоні 2023/2024 потенційно може сягнути майже 48 млн тонн.

Зокрема оцінка врожаю пшениці у 2023 році покращилася з 17,9 до 20,2 млн тонн. Потенційний експорт пшениці у 2023/2024 маркетинговому році може становити близько 15 млн тонн з урахуванням того, що на початку сезону перехідні залишки становили 4,3 млн тонн.

Щодо врожаю кукурудзи в новому сезоні прогнози покращилися з 24,2 до 26,9 млн тонн, водночас експорт може становити близько 22 млн тонн.

Оцінку врожаю соняшнику 2023 року підвищено з 12,7 до 13,9 млн тонн (2021 року – 16,9 млн тонн, 2022 року – 11,1 млн тонн), потенційний експорт може становити 1,1 млн тонн, а переробка насіння соняшнику – 12,5 млн тонн.

В Українській зерновій асоціації наголосили, що загалом експорт зернових та олійних у новому 2023/2024 маркетинговому році можна очікувати на зазначеному рівні, якщо Україна зможе експортувати через свої чорноморські порти, а також за умови покращення та здешевлення логістики альтернативних маршрутів, зокрема Дунайського шляху [3].

19 липня 2023 року Міністерство оборони РФ оголосило, що надалі усі судна, незалежно від прапора, що прямуватимуть в українські порти, росія розглядатиме як залучені в військовий конфлікт. Нині постачанню зерна перешкоджає блокада українських портів росією. Україна не може експортувати потрібний обсяг зерна. Подальші перешкоди експорту зерна з України матимуть негативний вплив на доступність зернових на світовому ринку і призведуть до зростання цін, а відповідно і до збільшення продовольчої інфляції у світі. У разі неможливості експорту продукції, українські фермери можуть переорієнтувати своє виробництво і відмовитися від вирощування зерна, що ще більше посилить кризу на світовому продовольчому ринку в середньостроковій перспективі.

Ситуація, що склалася навколо експорту українського зерна загрожує настанням найгострішої продовольчої кризи останніх десятиліть.

Скорочення експорту зернових при оптимістичному прогнозі врожаю 2023 р., пошкодження та знищення елеваторного обладнання на території України та втрата потужностей із зберігання зерна на тимчасово окупованих територіях вимагає зміни моделі транспортування та зберігання зерна.

Всі технологічні рішення в елеваторній галузі прив'язані до українських реалій та кліматичних умов. Однією з характерних для України особливостей є будівництво потужних зерноочисних вузлів на зерносховищах для якісного очищення зерна.

Як варіанти швидкого відновлення втрачених потужностей, розглядаються модульні сховища.

Також для забезпечення умов для транспортування зерна залізничним шляхом розглядається будівництва зерносховищ на українському кордоні. Над цим питанням працюють Сполучені Штати спільно з європейськими союзниками [4].

Перевагою невеликих елеваторів є мінімальна потреба у транспортних розв'язках, тоді як будівництво великого елеватору потребує будівництва дорогої інфраструктури. Будівництво невеликих елеваторів забезпечить

додаткові потужності та елеваторну незалежність дрібних та середніх фермерів на місцях.

Ефективним напрямом виходу з ситуації стане в першу чергу тимчасове зберігання. Для зберігання зернових застосовують так звані «рукави». Це дуже довгі поліетиленові мішки зі спеціального матеріалу, в які поміщається до 200 тис. тонн зерна та які можна зберігати прямо на полях.

Тимчасові синуса або зернові кільця – велике металеве кільце, яке монтується на будь-якій площадці, на поверхню настиляється спеціальний матеріал, який не пропускає вологу. Зверху все закривається спеціальним тентом, який зберігає зерно від впливу зовнішнього середовища. Такі тимчасові синуса вміщують приблизно по 5 тис. тонн» [5].

Виходячи з уроків сьогодення можна спрогнозувати, що в повоєнний час галузь зберігання зерна чекає відхід від моделі використання великих елеваторів з пріоритетом використання багатьох малих потужностей.

Незважаючи на складності та перешкоди галузь зберігання зерна ефективно працює та ефективною діяльністю наближає Україну до перемоги.

Література

1. Айзеле І. Війна Росії проти України та зернові: п'ять фактів. *Медіакомпанія DW*. 29.07.2022. URL: <https://www.dw.com/uk/viina-rosii-protu-ukrainy-ta-zernovi-piat-faktiv/a-62642948>. (Дата звернення 28.08.2023)
2. Бурдига І. Попри війну: За рік експорт збіжжя з України зріс на чверть. *Медіакомпанія DW*. 02.07.2022. URL: <https://www.dw.com/uk/popry-viinu-ukraina-za-rik-na-chvert-zbilshyla-eksport-zernovykh-i-oliinykh/a-62336801> (Дата звернення 31.08.2023)
3. Михайлов Д. Українська зернова асоціація збільшила прогнози щодо врожаю-2023 на майже 8 млн тонн збіжжя. *Інтернет-портал «Суспільне. Новини»*. 03.08.2023. URL: <https://suspilne.media/543367-ukrainska-zernova-asociacia-zbilsila-prognozi-sodo-vrozau-2023-na-majze-8-mln-tonn-zbizza/> (Дата звернення 28.08.2023)
4. США допоможуть у побудові тимчасових зерносховищ для вивезення зерна з України. *Економічна правда*. 14.06.2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/06/14/688155/> (Дата звернення 28.08.2023)
5. Дефіцит потужностей зберігання зерна до кінця жовтня може скласти від 10 до 15 млн тонн. *Українські національні новини. Інформаційне агентство*. 19.06.2022. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1982056-defitsit->

Холявіцька К. С., аспірант кафедри економіки
Уманський національний університет садівництва

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Стратегія є похідною від цілей та завдань реалізації проєктів місцевого розвитку і є основою для прийняття управлінських та бюджетних рішень у сфері розвитку області. Реалізація Стратегії розвитку має сприяти перетворенню регіональної економіки на більш конкурентоспроможну шляхом залучення внутрішніх та зовнішніх прямих інвестицій у перспективні галузі, стимулювання підприємництва та розвитку людського капіталу, що в кінцевому підсумку позитивно вплине на покращення експортного потенціалу місцевих виробників та відкриття нових ринків збуту для їхньої продукції.

В рамках розробки Стратегії розвитку Уманської міської громади на період 2024-2030 роки, відбудеться стратегічне планування розвитку територіальних громад, а саме стратегічне планування державної регіональної політики, що визначає стратегічні, оперативні цілі та завдання для сталого розвитку територіальної громади, розробляється на період реалізації Державної стратегії регіонального розвитку та відповідної регіональної стратегії розвитку, з урахуванням положень Закону України «Про засади державної регіональної політики». Наразі 42 ОТГ Черкаської області мають затверджені Стратегії розвитку [5].

Зміцнення місцевих бюджетів через зміни у перерозподілі конкретних податкових надходжень є важливим для бюджетів громад. У воєнний час в Україні було внесено кілька змін до законодавства щодо основних податків і зборів, які надходять до бюджетів громад (табл.1).

Зміни до закону про основні податки і збори до бюджетів територіальних громад на період воєнного часу в Україні

Скорочення переліку трансфертів до місцевих бюджетів. Призначення: спрямування до резервного фонду державного бюджету (забезпечення фінансування заходів територіальної оборони, захисту безпеки населення та функціонування бюджетної сфери, комунальних підприємств в умовах воєнного стану).
Скасування перерахунку Казначейством міжбюджетних трансфертів з державного до місцевих бюджетів населених пунктів на тимчасово окупованій території. Розподіл відбувається за принципом збільшення обсягу міжбюджетних трансфертів місцевим бюджетам населених пунктів, на територію яких переміщуються особи.
Акцизний податок на важкі дистиляти, бензини моторні, скраплений газ встановлено на рівні 0 євро за 1000 л.
З 01.03.2022 р. до припинення або скасування воєнного стану в Україні тимчасове скасування єдиного податку для фізичних осіб-підприємців I та II групи.
З 01.03.2022 р. до 31.12 року, наступного зароком, в якому припинено або скасовано воєнний стан, тимчасово не нараховується та не сплачується плата на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії або на тимчасово окупованих територіях:
- за землю (земельний податок та орендна плата;
- загальне мінімальне податкове зобов'язання за аналогічні земельні ділянки (2022–2023 податкові (звітні) роки);
- екологічний податок за об'єктами оподаткування (за 2022 податковий (звітний) рік).
Призупинено дію регуляторного законодавства на встановлення місцевих податків, зборів, податкових пільг зі сплати місцевих податків, зборів (на період дії правового режиму воєнного чи надзвичайного стану).
Звільнено від сплати та обліку ПДВ платників єдиного податку III групи за нормативно встановлених умов.
Тимчасово відмінено нарахування та сплату податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, що розташоване на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, або на тимчасово окупованих територіях:
- об'єкти нежитлової нерухомості (з 01.03.2022 р. до 31.12 року, в якому припинено або скасовано воєнний стан);
- об'єкти житлової нерухомості (за 2021–2022 податкові (звітні) роки) й тієї, що стала непридатною для проживання у зв'язку зі збройною агресією.
Відміна нарахування та сплати екологічного податку на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, або на тимчасово окупованих територіях.
Тимчасово звільняються від сплати ПДВ операції з ввезення товарів на митну територію України платниками єдиного податку I, II, III груп.

Джерело: сформовано на основі [2, 3, 4]

Для досягнення цілісності у визначенні цілей, завдань та пріоритетів розвитку на місцевому, регіональному та національному рівнях необхідно визначити певні наскрізні універсальні критерії. Такими критеріями є Цілі сталого розвитку (ЦСР), визначені на глобальному рівні та сформульовані ООН до 2030 р. ЦСР спрямовані на подолання бідності, збереження ресурсів

Землі, забезпечення добробуту людей, створення сприятливого та безпечного середовища для існування людини, а також інклюзивне врядування на національному рівні, інтегровані в низку стратегічних та програмних документів для розвитку громад та підприємств.

З метою сприяння соціально-економічному розвитку регіонів України та зміцнення фінансової спроможності місцевих громад доцільно [1]:

- розробити заходи з підтримки сектору мікро-, малого та середнього підприємництва з урахуванням ресурсного потенціалу регіону відповідно до регіонального контексту;

- розробити й поширити програму співробітництва органів місцевого самоврядування та підприємців у регіонах з урахуванням можливостей Закону України «Про державно-приватне партнерство», з метою створення умов для взаємодії між підприємствами, установами, організаціями, що визначають можливості кожного регіону на базі використання науково-виробничого потенціалу цього регіону;

- створити систему взаємодії між регіонами та місцевими громадами в рамках реалізації загальнонаціональних завдань протиепідемічної стійкості; – модернізувати Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» з урахуванням кращих практик ЄС;

- запровадити практику розробки між- та внутрішньо регіональних стратегій з урахуванням спільних рис та переваг регіонального розвитку;

- проводити SWOT-аналіз фінансової спроможності громад кожного регіону для визначення перспектив збільшення місцевих фінансових надходжень тощо.

Участь громадськості у прийнятті рішень на місцевому рівні, які впливають на умови життєдіяльності територіальних громад і реалізуються через органи місцевого самоврядування та органи самоорганізації населення, є важливим елементом досягнення сталого розвитку територіальних громад на основі інституційної збалансованості, а також діяльності відповідних самоврядних організацій. Вона також є засобом підвищення ефективності

реалізації Цілей сталого розвитку на місцевому рівні через посилення спроможності місцевих та регіональних громад ефективно вирішувати ключові питання місцевого розвитку посилює інклюзивність місцевого економічного розвитку [4].

Об'єднані територіальні громади, що стають більш самостійними та впливовішими суб'єктами під час створення комфортного життя для громади на основі Концепції сталого розвитку, водночас беручи на себе пряму відповідальність перед населенням і майбутніми поколіннями за прийняті рішення у сфері планування та реалізації завдань суспільного та соціально-економічного розвитку території.

Поряд з прямим розширенням повноважень місцевих органів влади (в деяких випадках – вищих рівнів регіональної організації, наприклад, укрупнених районів), можливе також використання непрямих організаційних засобів, які можуть підвищити ефективність виконання місцевими громадами своїх завдань.

Література

1. Міністерство розвитку громад та територій України / офіц. сайт. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/regional-dev/derzhavna-rehional-napolityka/monitorynh/monitorynh-monitorynh/rejtingova-otsinka-regioniv/analiz-soczialno-ekonomichnogo-rozvy/>.
2. Про внесення змін до розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України та інших законодавчих актів України»: Закон України від 15.03.2022 р. № 2134-IX. *Бюджетний кодекс України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.
3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2120-IX. URL: <https://tax.gov.ua/data/nor>.
4. Територіальний розвиток і регіональна політика : *наук. доп.* / ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України». URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20180701.pdf>
5. Уманська міська рада. *Виконавчий комітет*. URL: <https://uman-rada.gov.ua/index.php/dokumenty/proiekty-rishen-miskoi-rady/item/21176-pro-pochatok-rozroblennia-proektu-stratehii-rozvytku-umanskoj-miskoi-terytorialnoi-hromady-na-period-20242033-roky>.

Дідух С. М., д. е. н., доц.,
професор кафедри економіки промисловості
Волчанова В. В., магістрантка кафедри
економіки промисловості
Одеський національний технологічний університет

АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ ПРИСКОРЕННЯ ОБІГУ ОБОРОТНИХ КОШТІВ М'ЯСОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Питання прискорення оборотних коштів є актуальним у будь-яких умовах, а особливо – в умовах економічної кризи та в періоди воєнних конфліктів. Військові конфлікти призводять до кардинального погіршення економічної ситуації та спричиняють багато викликів для підприємств. Таким чином, прискорення обігу оборотних коштів набуває особливого значення в умовах війни.

Метою даної публікації є визначення актуальних напрямів прискорення обігу оборотних коштів м'ясопереробних підприємств в існуючих економічних умовах.

Війна вкрай негативно вплинула на економічний стан підприємств України різних галузей. За дев'ять місяців 2022 р. 43,5 % підприємств промисловості України отримали збитки на суму 118 млрд грн. За аналогічний період 2021 р. вітчизняні підприємства мали 392,7 млрд грн прибутку; прибутковими були 75,4 % підприємств [1].

За оцінками Київської школи економіки, з початку війни до вересня 2022 р. було пошкоджено та зруйновано 412 промислових підприємств, з урахуванням великих та середніх об'єктів у східних та південних областях України [2]. За підсумками 2022 р., загальна сума прямих збитків підприємств оцінюється у 13 млрд дол. США [3].

В умовах військових конфліктів, які характеризуються загостреними економічними ризиками, особливе значення надається стратегічному управлінню фінансами підприємств. Прискорення обігу оборотних коштів в цих умовах набуває загальноекономічного та фінансового підґрунтя.

Так під час війни погіршується стан ринків, знижується попит на товари та послуги, а також збільшується небезпека економічної нестабільності. Отже, прискорення обігу оборотних коштів стає дієвим інструментом для забезпечення фінансової стійкості підприємства в умовах загрози та несприятливих економічних факторів.

Заходи щодо оптимізації запасів сировини та готової продукції стають надзвичайно важливими, оскільки дозволяють уникнути перевищення запасів, оптимізувати стратегічне планування виробництва та забезпечити раціональне використання ресурсів. Оптимізація кредиторської заборгованості та автоматизація фінансових процесів допомагають знизити фінансові ризики та гарантують стабільну ліквідність.

Важливість зниження витрат на виробництво і оптимізація управління запасами в цих умовах несумнівна, оскільки вони дозволяють забезпечити більш ефективне використання ресурсів та уникнути перебоїв у виробничому процесі. Раціональне використання ресурсів і розробка маркетингових стратегій спрямовані на збільшення обсягів продажів і розширення асортименту продукції, зокрема шляхом поліпшення ціноутворення, є додатковими заходами, які збільшують конкурентоспроможність підприємства.

Систематичне планування і контроль фінансових операцій сприяють уникненню фінансових непорозумінь і дозволяють підприємству вчасно реагувати на фінансові виклики. Крім того, робота з фінансовими інститутами може стати стратегічним інструментом для покриття тимчасових фінансових потреб підприємства в умовах економічної нестабільності.

Науковий аналіз та дослідження у цій сфері є необхідними, оскільки вони сприяють розробці дієвих стратегій управління фінансами в умовах військових конфліктів, що має велике практичне значення для підприємств та економіки загалом

Загальний підхід до прискорення обігу оборотних коштів повинен бути індивідуалізованим і враховувати конкретні особливості діяльності

м'ясопереробних підприємств. Важливо постійно вдосконалювати фінансовий управлінський процес і виявляти нові можливості для оптимізації фінансового стану підприємства.

З метою оптимізації обігу оборотних коштів на м'ясопереробних підприємствах необхідно вживати комплекс заходів та стратегій фінансового управління. Прискорення обігу оборотних коштів передбачає комплексний набір дій, спрямованих на оптимізацію обігу фінансових ресурсів і скорочення періоду оборотності коштів на підприємствах, які спеціалізуються на переробці м'ясної сировини.

1. Управління запасами – ефективне управління запасами включає в себе раціональне управління рівнем запасів сировини та готової продукції з метою уникнення їх надмірної акумуляції. Використання передових методів прогнозування попиту дозволяє досягти балансу між обсягами запасів і обсягами замовлень.

2. Оптимізація кредиторської заборгованості – важливим аспектом є оптимізація умов оплати рахунків постачальникам з метою збільшення строків платежів. Це надає додатковий фінансовий ресурс для оборотних операцій.

3. Автоматизація фінансових процесів – впровадження сучасного програмного забезпечення для автоматизації фінансового обліку та контролю сприяє прискоренню фінансових операцій та раціоналізації процесів управління фінансами.

4. Зниження витрат на виробництво – аналіз виробничих процесів дозволяє ідентифікувати можливості зменшення витрат та оптимізації виробничих операцій, включаючи використання сировини та обладнання.

5. Удосконалення системи управління запасами – впровадження системи строгого контролю та моніторингу запасів сприяє уникненню перевищення запасів і зниженню втрат.

6. Раціональне ціноутворення – встановлення оптимальних цін на продукцію підприємства відповідно до попиту та конкурентних умов ринку відіграє важливу роль у максимізації оборотів та прибутковості.

7. Маркетинг і розширення асортименту – розробка стратегії маркетингу та реклами сприяє збільшенню обсягів продажу м'ясопродукції та розширенню асортименту, що вимагає детального аналізу ринку та попиту.

8. Планування і контроль – регулярне оновлення фінансових планів та постійний моніторинг їх виконання є обов'язковими складовими успішного управління обігом оборотних коштів.

9. Робота з фінансовими інститутами – використання фінансових інструментів, таких як кредити, для покриття тимчасових фінансових потреб підприємства може бути важливою стратегією управління оборотними коштами.

Перелічені напрями дозволяють виявити потенційні резерви для прискорення обігу оборотних коштів на м'ясопереробних підприємствах та сприяють збільшенню ефективності фінансового управління.

Література

1. Підтримка інвестицій у промисловість України в умовах війни та повоєнного відновлення // Національний інститут стратегічних досліджень (НІСД): [Веб-сайт]. 2023. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/pidtrymka-investytsiy-u-promyslovisht-ukrayiny-v-umovakh-viyny-ta> (дата звернення: 25.09.2023).

2. Загальна сума прямих збитків інфраструктури зросла до 114.5 млрд. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zbitkiv-in...>

3. «Росія заплатить» – проєкт зі збору, оцінки й аналізу інформації про матеріальні втрати України від війни з Росією. URL: <https://kse.ua/ua/russia-will-pay/>.

Замлинський В. А., д. е. н., проф.,

професор кафедри економіки промисловості

Тарасенко Ю.В., магістрантка кафедри

економіки промисловості

Одеський національний технологічний університет

СТРУКТУРА ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Одним із головних завдань діяльності сучасного суб'єкта господарювання є отримання прибутку та забезпечення його фінансової стійкості, що досягається за допомогою системи управління економічним

потенціалом. Прагнення суб'єктів господарювання до економічного розвитку і забезпечення глобальної конкурентоспроможності завжди наштовхується на необхідність розв'язання інноваційних завдань. І цілком очевидно, що у найближчій і довгостроковій перспективі максимізація саме цифрової екосистеми як інноваційного чинника стане вирішальною умовою стійкого розвитку економіки України [1].

Економічне зростання означає збільшення розміру економіки країни протягом певного періоду часу. Розмір економіки зазвичай вимірюється загалом сукупністю вироблених товарів і послуг, який називається валовим внутрішнім продуктом (ВВП). Економічне зростання можна виміряти в «номінальному» або «реальні» просторі. Економісти зазвичай наполягають на суттєвості реального економічного зростання.

Економічне зростання (англ. Economic growth) – збільшення обсягу виробленої продукції порівняно з минулим роком, збільшення її реальної (корегованої на інфляцію) вартості. Економічне зростання – це регулярне розширення масштабів діяльності всіх суб'єктів господарювання, яке виявляється у збільшенні абсолютних розмірів (чи у відсотках) ВВП, ВНП, національного доходу в країні загалом і на особу.

Потенціал підприємства – це сукупне відображення реальних та майбутніх можливостей підприємства, що можуть бути найбільш ефективно використані в господарській діяльності. Економічний потенціал підприємства – це сукупність всіх ресурсів підприємства, запаси, можливості, основа прийняття стратегічних управлінських рішень, що зумовлює формування та реалізацію відповідних дій на перспективу та є основою управління підприємством.

Дослідження структури та сутності економічного потенціалу підприємства можуть дати змогу формування принципів активізації економічної діяльності та інтенсифікації економічних процесів.

З нашої точки зору структура економічного потенціалу підприємства складається з наступних основних елементів, що запропоновано на рис. 1.

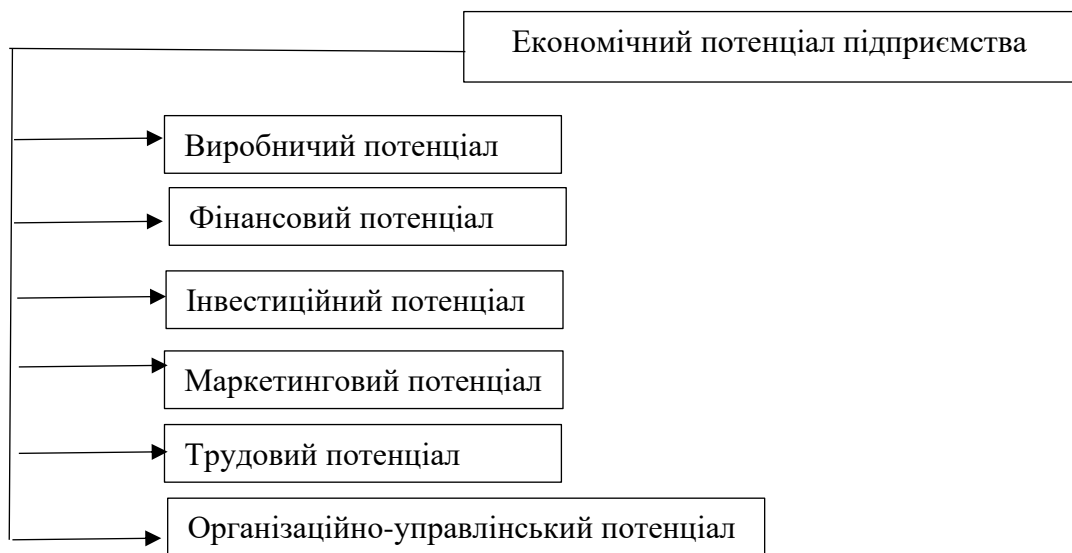

Рис. 1. Структура економічного потенціалу підприємства

Всі перераховані складові повинні взаємодіяти між собою та можуть бути ефективно використані лише як сукупність економічного потенціалу підприємства.

Виробничий потенціал – це початкова і основна складова економічного потенціалу, що показує потенційні та використані можливості підприємства, є складним за структурою та повинен доповнюватися іншими елементами економічного потенціалу.

Можна казати, що виробничий потенціал підприємства – це сукупність ресурсів, якими має розпоряджатися підприємство для досягнення мети своєї діяльності.

Фінансовий потенціал – це сукупність можливостей для підтримки та забезпечення конкурентоспроможності підприємства, що базується на наявності тих ресурсів, які є у підприємства, і здатністю підприємства ефективно використовувати й відтворювати ці ресурси. Фінансові ресурси знаходяться у розпорядженні підприємства, від їхнього обсягу, ефективного використання залежить фінансова стійкість та конкурентоспроможність підприємства взагалі.

Інвестиційний потенціал підприємства показує здатність підприємства інвестувати у свій розвиток, акумулюючи ресурси та створюючи додатковий

грошовий потік, а також можливість залучити інвестиції в свою виробничу діяльність. Стан та розвиток інвестиційного потенціалу впливає на використання ресурсів і джерел розвитку підприємства, є основним у забезпеченні економічного зростання діяльності підприємства, грає важливу роль у розвитку інших складових економічного потенціалу за рахунок впровадження інвестиційної діяльності.

Маркетинговий потенціал показує вплив підприємства на споживчій ринку, результатом якого є формування кола потенційних споживачів, які забезпечують відтворення попиту на продукцію, товари та послуги. Маркетинговий потенціал підприємства – це сукупність можливостей суб'єкта залучати до придбання та споживання його продукції та послуг потенційних споживачів з урахуванням наявних у підприємства ресурсів.

Трудовий потенціал підприємства – це наявні трудові можливості, що характеризуються кількістю працівників, їх професійно-освітнім рівнем, кваліфікацією та іншими якісними характеристиками.

Організаційно-управлінський потенціал – це ємна та складна характеристика, в сукупності якого є організаційні, структурні, функціональні, культурні і управлінські особливості підприємства, а також можливості їх змін у напрямі забезпечення ефективного функціонування й розвитку підприємства.

Можна казати, що запропонована структура економічного потенціалу підприємства є зручною у практичному застосуванні на підприємстві так як дасть змогу проаналізувати та оцінити його елементи на кожному етапі, починаючи з формування, так і в процесі діяльності підприємства. Отже, першочерговим завданням керівництва підприємства стає формування, оцінка і управління поточними та перспективними можливостями підприємства, тобто його потенціалом з метою росту ефективності функціонування та забезпечення конкурентоспроможності підприємства. Управління виробничим потенціалом підприємства – актуальна сфера економічного дослідження останнього десятиліття. Розвиток ринкових принципів

господарювання в рамках національної економіки дав поштовх до створення нових адекватних практиці менеджменту методів аналізу і оцінки можливостей підприємства з урахуванням вітчизняної і зарубіжної практики економічної діагностики внутрішнього і зовнішнього середовища організації. Управління потенціалом підприємства являє собою процес, що має етапи початку, здійснення управління та його завершення, характеризується визначеними цілями управління та направлений на отримання реального кінцевого результату.

Такий процес доцільно характеризувати показниками, що дадуть змогу оцінити його якість, об'єктивність та результати праці управлінського персоналу, тобто показниками його ефективності. Дані показники повинні розкривати як ефект від управлінської праці, так і давати можливість порівняння корисності праці та їх внесок у даний процес, так і наслідків реалізованих проектів створення, накопичення та використання потенціалу та результатів такої діяльності різних підприємств.

Формування, оцінка й управління поточними та перспективними можливостями підприємства, тобто його потенціалом із метою зростання ефективності функціонування та забезпечення конкурентоспроможності підприємства разом з стратегією протидії ризикам безумовно призведе до позитивного економічного ефекту.

Промисловість і аграрний сектор відіграють визначальну роль у забезпеченні стійкості економіки України в умовах затяжної війни і повоєнного відновлення, потребує обґрунтування напрямів і заходів державної політики щодо підтримки реформ та ініціатив, спрямованих на адаптацію суб'єктів господарювання до викликів і ризиків війни, а також закладення підґрунтя для відновлення потенціалу довгострокового зростання.

Досвід розвинутих країн свідчить, що економічне зростання в поєднанні з технологічними інноваціями підвищить продуктивність економічних підприємств і покращить добробут людей.

Література

1. Замлинський В. А., Жук Н. Л., Осик С. В., Мартіянова М. П. Сучасна бізнес-діагностика: цифрова зрілість та відновлення екосистем. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023. Том 8. № 3. С. 18 – 25. URL: http://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2023/09/ujae_2023_r03_a02.pdf
2. Ажаман І. А., Жидков О. І. Сутність та структура економічного потенціалу підприємства. *Економіка та держава*. 2018. № 4. С. 22-25.
3. Колосов А. М., Колосова К. А., Штапаук Г. П. Управління стійкістю підприємства: монографія. Старобільськ: Видавництво ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2016. 336 с.

Замлинський В. А., д. е. н., проф.,
професор кафедри економіки промисловості

Гуркіна Н. А., магістрантка кафедри
економіки промисловості

Одеський національний технологічний університет

ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА НА ПІДПРИЄМСТВАХ

У сучасному світі одна з самих важливих характеристик виробничо-господарської діяльності будь якого підприємства – це ефективність виробництва. Період економічної нестабільності з часом посилюється та вимагає не тільки забезпечувати прибуткову економічну діяльність, але й ефективно задовольняти потреби фронту та цивільного населення в умовах війни; залучення драйверів структурних змін та інноваційного зростання в умовах повоєнної відбудови; зміцнення продовольчої безпеки, нарощування експорту агропромислової продукції.

Підприємства змушені обходитися меншими трудовими, матеріальними і фінансовими ресурсами, щоб задовольнити потреби ринку. Пріоритети досягнення стійкості промисловості й аграрного сектору сьогодні підлаштовуються до викликів і ризиків війни, а також стимулювання їх відновлення та зростання.

Економісти використовують різні типи ефективності для оцінки ефективності економіки чи ринку. Ефективність розподілу – це коли

сукупність товарів і послуг відповідає перевагам і потребам споживачів, тобто ресурси використовуються для виробництва того, що люди хочуть і цінують найбільше. Продуктивна ефективність досягається, коли товари та послуги виробляються з найменшими можливими витратами, використовуючи ресурси найефективнішим способом, щоб мінімізувати відходи та максимізувати вихід. Нарешті, динамічна ефективність – це коли економіка чи ринок можуть адаптуватися та впроваджувати інновації з часом для покращення якості та кількості товарів і послуг, використовуючи ресурси для сприяння творчості, дослідженням і розробкам.

Система показників ефективності діяльності підприємства дозволяє дати оцінку всіх функцій і ресурсів етапів виробництва і їх фінансової складової. Вона повинна містити як економічні, так і соціальні показники, що вимагають постійного контролю: на всіх стадіях виробничого процесу; на всіх етапах планування та постановки завдань; на кожному кроці на шляху досягнення цих завдань. Якщо діагностувати зростання виробництва тільки за цими зовнішніми показниками, то процес оцінки буде в корені невірний, оскільки не будуть задіяні внутрішні ресурси для розширення ефективності. У зв'язку з цим потрібно запровадити дієву систему для аналізу и оцінки зростання економічної ефективності, яку можна об'єднати в дві групи: цільові показники ефективності економічної діяльності та нормативи ефективності діяльності персоналу [1].

Встановлено, що важливими напрямками є також забезпечення екологічної безпеки. Економічна ефективність є більш складною категорією, ніж прибутковість. Вона має набагато більший обсяг, ніж рентабельність, оскільки охоплює цілу систему показників, які відображають конкретні форми економічної ефективності.

Щоб відновити позиції після скорочення штату, учасники галузі можуть використовувати технологічні рішення, щоб розширити свою діяльність у трьох ключових сферах: автоматизації, аудиті та прозорості. Ті, хто це робить, можуть вижити і навіть процвітати під час економічної бурі та після неї.

Сьогодні підвищення ефективності виробництва є одним із основних чинників розвитку підприємства в сучасних кризових умовах, які спричинено війною та наслідками пандемії.

Можна казати, що економічна ефективність виробництва – це ступінь використання виробничого потенціалу підприємства, або співвідношення його результатів і витрат.

Ефективність виробництва тим вище, чим менше витрат на одиницю корисного ефекту, тобто вище результат при незмінних витратах.

Ефективність виробництва – це показник діяльності підприємства по розподілу й переробці ресурсів із метою виробництва продукції (товарів, послуг). Ефективність вимірюють через коефіцієнт, що показує відношення результатів після виробництва до ресурсів до виробництва чи через обсяги виробництва продукції (рисунок 1).

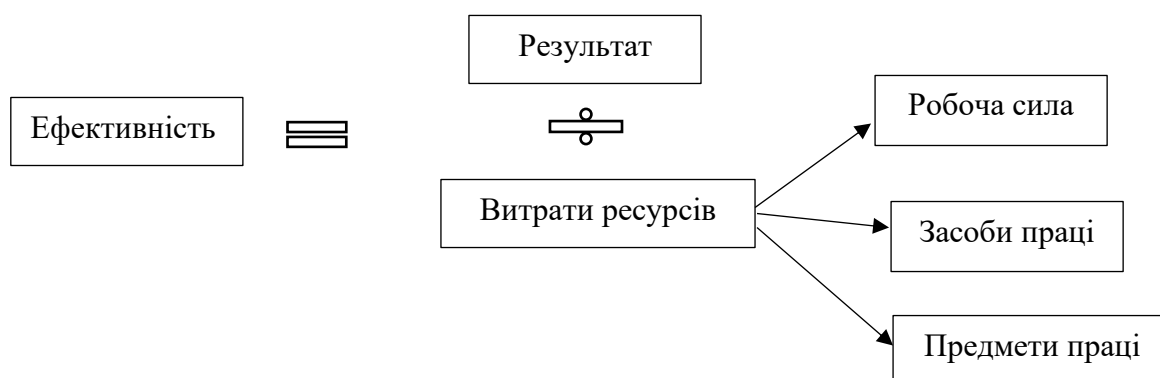

Рис. 1. Ефективність виробництва

Процес виробництва на будь-якому підприємстві здійснюється при взаємодії трьох основних факторів:

- робочої сили (персонал),
- засобів праці (основний капітал),
- предметів праці (сировина та матеріали).

Персонал виробляє корисну продукцію, використав наявні засоби та предмети праці. Тобто в процесі виробництва з одного боку є витрати живої й упередженої праці, а з іншого – результати виробництва. Результати

залежать від обсягів засобів виробництва, що застосовують, кадрового потенціалу й рівня їхнього використання.

З рисунку 1 можна побачити, що розробку шляхів підвищення економічної ефективності виробництва треба проводити за рахунок або забезпечення зростання результату або зниження витрат ресурсів, або одночасно, що має призводити до збільшення корисних результатів на одиницю сукупності витрачених ресурсів.

Існує два напрями підвищення економічної ефективності виробництва:

- забезпечення зростання кінцевого результату виробництва – доходу, прибутку, обсягів виробництва та реалізації продукції при незмінних витратах ресурсів;

- забезпечення зниження витрат ресурсів на одиницю результату.

Від рівня та якості підвищення економічної ефективності виробництва залежить рівень економічної ефективності галузі, що в свою чергу впливає на рівень економічної ефективності держави. Основні чинники, що впливають на рівень ефективності виробництва бувають зовнішні та внутрішні та їх можна поділити на чотири групи (рисунок 2).

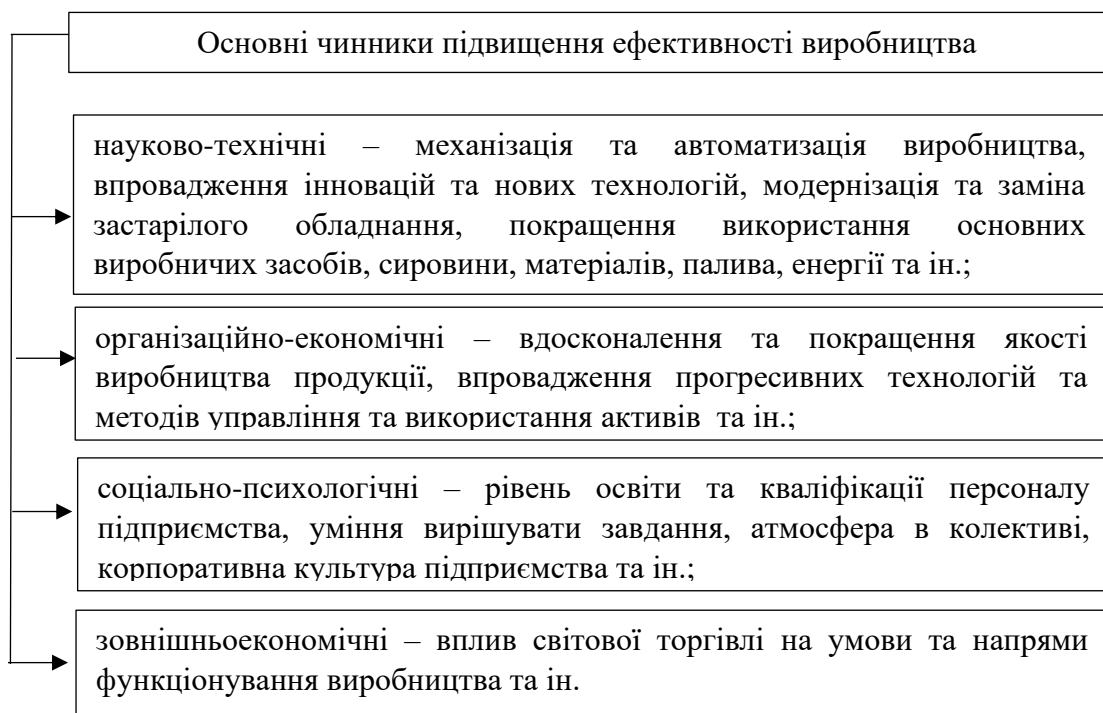

Рис. 2. Основні чинники підвищення ефективності виробництва

Для підвищення рівня прибутковості виробництва та розвитку ефективності діяльності підприємства необхідно формувати та планувати шляхи підвищення ефективності виробництва, що потрібно щорічно відображати в планах економічного та соціального розвитку підприємства. Комплексним напрямом підвищення ефективності виробництва є реструктуризація підприємства, яка охоплює всі сфери його діяльності.

Економічна ефективність – це термін, який використовується для оцінки результатів господарської діяльності у порівнянні із затраченими колективними зусиллями і є основним якісним чинником економічного зростання, оскільки забезпечує прибуток, отриманий протягом життєвого циклу економічної інвестиції та стратегічного плану діяльності, спрямований на повне відшкодування інвестиційних витрат і забезпечення прибутку.

Економічна ефективність – це концепція, яка вимірює, наскільки добре розподіляються ресурси для отримання максимально можливої цінності для суспільства. Найбільший вплив на прибуток і рентабельність має продуктивність праці.

Щоб відновити позиції після скорочення штату, учасники галузі можуть використовувати технологічні рішення, щоб розширити свою діяльність у трьох ключових сферах: автоматизації, аудиті та прозорості.

Література

1. Замлинський В. А., Жук Н. Л., Осик С. В., Мартіянова М. П. Сучасна бізнес-діагностика: цифрова зрілість та відновлення екосистем. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023. Том 8. № 3. С. 18–25. http://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2023/09/ujae_2023_r03_a02.pdf
2. Проблеми підвищення ефективності господарювання в народногосподарському комплексі (на мезо- та мікроекономічних рівнях): монографія / за ред. А.І. Ковальова, Н.В. Сментини. Одеса: Атлант, 2013.
3. Економіка і управління підприємствами: теорія, методика, практика: колективна монографія / Кол. авторів. Полтава: ПП «Астрія», 2020. 240 с.

Згадова Н. С., к. е. н., доцент,
завідувачка кафедри економічної теорії та фінансово-економічної безпеки
Мішин Є. О., аспірант кафедри
економіки промисловості
Паненко О. Є., аспірант кафедри
економіки промисловості
Одеський національний технологічний університет

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

У науковій літературі є значний обсяг визначення економічної цінності харчових продуктів, їх безпеки та важливості кожного члена суспільства. Найчастіше наводиться визначення, яке застосовується в міжнародних документах, стверджуючи, що продовольча безпека є умовною частиною економіки, яка забезпечує доступ для всіх людей на доступ їжі в будь-який час, необхідної для активного і здорового життя.

Продовольча безпека займає важливе місце в соціально-економічних, політичних, екологічних, демографічних, управлінських, біологічних, інформаційних, інституціональних дослідженнях та інших наукових галузях. Це означає, що проблема продовольчої безпеки є не тільки актуальною, але й складною, багатоплановою та багаторівневою.

Загальну еволюцію методів визначення безпеки харчових продуктів можна побачити на наступних етапах змісту. Більшість наукових праць, які намагаються систематизувати методи оцінки та визначення безпеки харчових продуктів, приділяють увагу конкретним діям урядів чи міжнародних організацій, а також декларативним документам – меморандумам, рішенням конференцій та наукових симпозіумів.

Узагальнення наукової літератури з безпеки харчових продуктів дозволило систематизувати еволюцію підходів до розуміння цієї економічної категорії. Таким чином, зосередженість світової спільноти на проблемах виробництва продуктів харчування, голоду, недоїдання та здоров'я також стала причиною створення ФАО.

Важливою частиною політики держави має бути продовольча безпека, яка відноситься до різних сторін життя особи, родини, села, міста, області та держави в цілому. Важливо такі питання поєднувати в галузь економіки та розвитку, де є реальна адміністративно-територіальна одиниця господарства. Отже, їжа та її забезпечення має розглядатися як на національному, так і на регіональному рівнях.

Формування стратегії дослідження продовольчої системи України є важливим завданням, оскільки продовольча система має велике значення для національної економіки та забезпечення населення продуктами харчування. Ця стратегія може бути розділена на кілька основних етапів.

Аналіз стану продовольчої системи. Збір та аналіз існуючих статистичних даних, досліджень та економічних показників, пов'язаних з продовольчою системою України. Оцінка структури та функціонування цієї системи, визначення основних галузей, учасників та ключових проблем.

Визначення цілей та завдань дослідження. Визначення конкретних цілей, які мають бути досягнуті через дослідження продовольчої системи. Формулювання завдань, необхідних для досягнення цих цілей.

Вибір методів та інструментів дослідження. Вибір методів, які будуть використовуватися для збору та аналізу інформації, включаючи опитування, аналіз документів, статистичний аналіз тощо. Визначення інструментів, таких як анкети, опитувальні листи, фокус-групи, які будуть використовуватися для збору даних.

Збір та аналіз інформації. Проведення досліджень та збір даних відповідно до визначених методів та інструментів. Аналіз отриманих даних для отримання висновків та визначення основних тенденцій та проблем.

Формування стратегії розвитку продовольчої системи. На основі результатів дослідження розробка стратегії розвитку продовольчої системи, яка враховує виявлені проблеми та можливості.

Визначення пріоритетних напрямків розвитку, цільових показників та заходів для їх досягнення.

Впровадження та моніторинг. Впровадження запропонованих стратегічних заходів у практику. Системний моніторинг реалізації стратегії та коригування її на основі результатів.

Залучення стейкхолдерів. Залучення учасників продовольчої системи, включаючи уряд, громадські організації, підприємців та інших стейкхолдерів, до процесу формування та реалізації стратегії.

Підготовка звіту та комунікація результатів. Підготовка детального звіту про дослідження та стратегію розвитку продовольчої системи.

Публікація результатів та комунікація з громадськістю, урядом та іншими зацікавленими сторонами.

Цей процес є ітеративним, і стратегія повинна переглядатися та адаптуватися на основі змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі продовольчої системи. Такий підхід допоможе забезпечити стійкий та ефективний розвиток продовольчої системи України.

У контексті зростання зростає роль місцевої громади, делегування багатьох важливих функцій місцевого самоврядування та управління, де вирішується особливо важливе питання безпеки харчових продуктів. Повний тип вирішення цієї проблеми залежить від соціально-економічної ситуації та рівня розвитку, адміністративно-територіального утворення та розвитку суспільства в цілому.

Тому, необхідно провести дослідження регіональної продовольчої безпеки, за допомогою методів і прийомів, що дозволяють описати характер досліджуваного явища чи процесу.

Підсумовуючи вищесказане, питання «свободи від потреб», «свободи від голоду» та «досягнення економічного процвітання» залежить від темпів економічного зростання, динаміки світового виробництва зерна та наявності продовольства, рівні бідності та кількості робочих місць.

Таким чином, період еволюції підходів до продовольчої безпеки в вісімдесятих роках минулого століття характеризується акцентом на контролі світового продовольчого забезпечення з метою забезпечення населення

продуктами харчування та зменшення коливань продуктів харчування, ціни на продукти харчування.

Безпека харчових продуктів та оцінка безпечності харчових продуктів повинні включати конкретні показники безпеки.

Література

1. Андрійчук В.Г. Оцінка макро- і мікропараметрів економіки в контексті продовольчої безпеки України. *Економіка АПК*. 2021. №5. С. 61-65.
2. Вантух В.П. Формування системи державної підтримки розвитку фермерства в зарубіжних країнах. *Економіка АПК*. 2005. № 12. С. 123.
3. Борщевський П., Дейнеко Л. Продовольча безпека країни: стан і тенденції. *Розбудова держави*. 2000. № 1-6. С. 66-73.
4. Курляк М. Д. Сучасний стан національної продовольчої безпеки. Економічна безпека держави та суб'єктів підприємницької діяльності в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення: матеріали Всеукр. наук.-прак. Інтернет-конф. (м. Львів, 22 квітня 2016 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2016. С. 146–150.

Згадова Н. С., к. е. н., доцент,
завідувачка кафедри економічної теорії та фінансово-економічної безпеки
Рашевський А. В., аспірант кафедри
економіки промисловості
Одеський національний технологічний університет

ПРИНЦИПИ ПОВЕДІНКИ СПОЖИВАЧІВ В УМОВАХ РИНКУ

Щоб зрозуміти поведінку споживачів на ринку, необхідно охарактеризувати її за основними видами. Поведінка споживачів залежить не тільки від зовнішніх факторів, а й від їх світогляду, освіти, особливостей людини. У працях зарубіжних дослідників наводяться типи особистості учасників ринку, однак, на нашу думку, ця класифікація більше пов'язана з психологічними особливостями людини, ніж з її ставленням до споживання основних видів продуктів [1, с. 229].

Неможливо проаналізувати поведінку всіх покупців на споживчому ринку окремо. Успіх підприємства на споживчому ринку залежить від того, наскільки успішно і надійно вони знаходять власну групу покупців та свій

сегмент ринку. Тому, в діловому світі багато грошей і часу витрачається на дослідження споживчого ринку, щоб створити певну модель поведінки покупця. Ця модель повинна включати: зовнішні стимули; процес отримання інформації; процес прийняття рішення про покупку.

Основне питання, яке задають продавці: як реагують покупці на різні маркетингові прийоми компанії? Компанія, яка дійсно розуміє реакцію споживачів на різні властивості товару, його ціну, рекламу, отримує значні переваги перед конкурентами. Розглянемо модель поведінки покупця «сприйняття – реакція».

На цій схемі видно, що маркетингові та інші стимули потрапляють до «чорної скриньки» споживача й породжують певну реакцію. Маркетологи повинні з'ясувати, що міститься в цій «чорній скриньці».

Завдання маркетингу полягає у вивченні впливу факторів на вузькі сегменти ринку й створення найтиповішої картини такого впливу. На поведінку споживача впливають психологічні, особистісні, соціокультурні фактори, фактори ситуаційного впливу, а також комплекс маркетингу фірми-виробника певного товару (табл. 1).

Таблиця 1

Фактори, що впливають на поведінку споживача

Фактори	Поведінка споживача
Психологічні	Мотивація Сприйняття, засвоєння Переконання Ставлення
Особистісні	Вік, стать, сімейний статус, етап життєвого циклу сім'ї Професія, освіта, рівень доходів Тип особистості, стиль життя
Соціокультурні	Референтні групи Сім'я Соціальна роль і статус Культура й субкультура, суспільний клас
Вплив комплексу маркетингу	Товарна маркетингова політика Цінова політика Збутова політика Комунікаційна політика
Фактори ситуаційного впливу	Зміни в макросередовищі Зміни обставин у покупця Атмосфера в магазині, дії інших покупців

Психологічні фактори враховують те, що людина – не машина, і від неї неможливо чекати однозначного реагування. Тому треба враховувати її мотивацію, сприйняття, засвоєння інформації, вироблення певних переконань та ставлення до покупки [2, с. 36-48].

Поведінку споживача при покупці товару переважно визначають і фактори соціокультурного впливу. Зокрема, суттєвий вплив мають референтні групи. Референтні групи – це групи людей, які безпосередньо або опосередковано впливають на поведінку споживача (членські або первинні колективи, сім'я).

До факторів-збудників, які визначають поведінку покупця, належать і фактори ситуаційного впливу:

- зміни в макросередовищі, зокрема, економічна ситуація в країні, рівень науково-технічного прогресу, зміна форми власності;

- зміни обставин у покупця, зокрема, зміни його фінансового стану, зміни в ціні даного товару, виникнення необхідності іншої покупки, зміни настрою покупця;

- атмосфера в магазині, дії інших покупців, які можуть і стимулювати акт купівлі, і протидіяти його здійсненню.

Загалом фактори, які впливають на купівельну поведінку покупця, можна поділити на дві групи: контрольовані та неконтрольовані з боку підприємства. Психологічні, особистісні, соціокультурні фактори та фактори ситуаційного впливу не підлягають контролю з боку підприємства. Їх треба постійно досліджувати та враховувати в програмах розвитку підприємства.

Важливо розуміти, як під впливом проаналізованих факторів відбувається процес прийняття споживачем рішення про покупку, з яких етапів складається цей процес [3, с. 17-30].

Механізм купівлі споживчих товарів складається з п'яти етапів:

- усвідомлення потреби (який нестаток, чим він викликаний). На цьому етапі маркетологам важливо визначити коло тих обставин, які підштовхують покупця до думки про можливість одержання тієї чи іншої послуги;

– пошук інформації про товар – покупцеві потрібні додаткові відомості про товар, який його цікавить. Джерелами інформації можуть бути: особисті джерела (сусіди, сім'я, друзі), комерційні джерела (реклама, продавці, дилери, виставки), джерела емпіричного характеру (дотик, вивчення використання товару), загальнодоступні джерела (ЗМІ);

– оцінка варіантів – порівняння товарів за визначальними характеристиками (властивості товару, образ марки тощо);

– кінцеве рішення про купівлю – має базуватися на всіх попередніх етапах, хоча дуже часто воно буває спонтанним;

– реакція на покупку – споживач визначає своє ставлення до покупки «задоволений – незадоволений», від чого буде залежати використання чи невикористання споживачем в подальшому цього товару.

Вихідним етапом цього процесу є усвідомлення потреби та трансформація бажання людини до спонукального мотиву його майбутньої дії.

На етапі збирання покупець стає уважнішим до тієї інформації, яка пов'язана із задоволенням його потреб. Надзвичайно важливим є виявлення тих джерел інформації, до яких звертатиметься потенційний покупець.

Прийняття рішення про придбання передуює порівняльна оцінка варіантів. Вона містить оцінку властивостей товару та виявлення першочергової значущості для покупця корисних властивостей. Перевагу надають тому товару, який найбільше відповідає конкретним потребам покупця. Придбавши товар, споживач або відчуває задоволення, або ні. Це залежить від того, наскільки куплений товар відповідає очікуванням покупця. Задоволений споживач відіграє роль чудової реклами як окремого товару, так і підприємства загалом. Саме на цьому етапі вступає в дію правило «1/30»: один задоволений покупець поширює свої позитивні емоції на тридцятьох своїх оточуючих, і навпаки – один незадоволений покупець поширить свій негативний досвід на тридцятьох своїх оточуючих.

Споживчий ринок України регулюється Законом України «Про захист прав споживачів» від 15.12.1993 р. Даний закон регулює відносини між

виробником та споживачем, установлює права споживачів, визначає механізм захисту споживачів.

Дослідження поведінки споживачів є фундаментальним для прийняття ефективних управлінських рішень. Не знаючи поведінки клієнта ефективно працювати на ринку за наявності фірм-конкурентів неможливо. Виробництво продукту з високою якістю та об'єктивними характеристиками також неможливо, існує загроза банкрутства. Аналіз розуміння зовнішніх і внутрішніх факторів і механізмів, що впливають на поведінку споживачів, формування поведінкової реакції споживачів дозволяє її моделювати, використовувати раціональні засоби впливу.

Література

1. Амоша О.І. Інноваційне промислове підприємство у формуванні сталого розвитку: (монографія) / О.І. Амоша [та 26 інших]; за редакцією О.І. Амоша, Х. Джвігол, Р. Мішкевіч; Національна академія наук України, Інститут економіки промисловості, Академія економічних наук України. Київ, 2018. 295 с.

2. Коваль Л. А., Романчук С. А. Основні аспекти поведінки споживачів і чинників, що зумовлюють вибір певного типу споживацької поведінки // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. *Економічні науки*. № 18. Київ. 2010. С. 111-122.

3. Царьова Т. О. Специфіка промислового ринку та її вплив на поведінку промислових споживачів. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»*. Зб. наук праць. К.: ПП «Екмо». 2007. Вип. 4. С. 275-280.

Згадова Н. С., к. е. н., доцент,

завідувачка кафедри економічної теорії та фінансово-економічної безпеки

Тимченко В. С., аспірант кафедри
економіки промисловості

Кравченко Ю. І., аспірант кафедри
економіки промисловості

Одеський національний технологічний університет

ФОРМУВАННЯ КРИТЕРІЇВ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНІВ ПРОДОВОЛЬЧОЇ СИСТЕМИ

Продовольча безпека держави є важливим елементом системи національної безпеки, що характеризує економічну стабільність і політичну

незалежність, здатність держави забезпечувати прості, першочергові, базові потреби населення без шкоди для економічних інтересів.

В Україні склалася неефективна продовольча система, яка не забезпечує досягнення поставлених цілей аграрної політики, зокрема формування належного рівня продовольчої безпеки держави. У процесі державного регулювання продовольчої безпеки країни ігнорується системний принцип, а основна увага приділяється окремим аспектам цієї складної соціально-економічної проблеми.

Тому необхідна комплексна аграрна політика з відповідним інституційним та нормативним забезпеченням, що є передумовою належного рівня продовольчої безпеки держави.

Це об'єктивно потребує подальшого теоретичного аналізу сутності системи продовольчої безпеки та обґрунтування практичних напрямків розвитку механізму формування продовольчої безпеки держави на засадах системного підходу.

Формування критеріїв дослідження рівнів продовольчої системи може бути корисним для оцінки її функціонування та розвитку. Ось кілька кроків, які можна виконати для створення критеріїв дослідження рівнів продовольчої системи:

Визначення цілей дослідження. Спочатку визначають цілі дослідження. Які аспекти продовольчої системи вас цікавлять? Наприклад, цілі можуть включати покращення доступності до продуктів харчування, підвищення якості продукції, забезпечення стійкості до змін клімату тощо.

Визначення рівнів системи.

Розглянути продовольчу систему як ієрархію рівнів, від глобального до локального. Типові рівні включають глобальний, національний, регіональний та місцевий рівні.

Вибір ключових аспектів.

Для кожного рівня ідентифікувати ключові аспекти, які характеризують продовольчу систему на цьому рівні. Наприклад, на глобальному рівні це може

бути міжнародний торгівельний обсяг, а на місцевому рівні – доступність місцевих продуктів.

Розробка критеріїв.

Для кожного ключового аспекту визначають критерії дослідження. Критерії повинні бути вимірювальними, конкретними та об'єктивними. Наприклад, для оцінки доступності продуктів харчування на місцевому рівні може використовуватися критерій «кількість місцевих фермерських ринків на кількість мешканців».

Визначення метрик.

Для кожного критерію визначте вимірювальні метрики. Це можуть бути числові значення, які ви будете використовувати для оцінки кожного аспекту. Наприклад, якщо критерій – «доступність місцевих продуктів», метрика може бути «кількість місцевих фермерських ринків на 1000 мешканців».

Збір даних та аналіз.

Після визначення критеріїв і метрик здійснюйте збір відповідних даних та проводиться аналіз, щоб оцінити рівні продовольчої системи на основі визначених критеріїв.

Порівняння та оцінка.

Порівнюються результати оцінки різних рівнів системи та робляться висновки щодо їхньої стану та потреб у вдосконаленні.

Корекція та рекомендації.

На основі аналізу надаються рекомендації щодо покращення рівнів продовольчої системи і внесення корекції у стратегії та політики.

Моніторинг і оновлення.

Постійно ведеться моніторинг стану продовольчої системи та коригуються критерії і метрики при необхідності.

Цей підхід допомагає створити систему оцінки рівнів продовольчої системи, яка дозволить ретельно аналізувати та вдосконалювати її функціонування на різних рівнях.

Формування та реалізація комплексної економічної стратегії розвитку сприяє економічному та соціальному прискоренню реконструкції, підвищення національної конкурентоспроможності економіки та інтеграція України в сучасне світове господарство. Необхідність зміни економічної стратегії з формального документообігу складних засобів і механізмів вимагає розробки наукових правил економічної стратегії як окремого об'єкта дослідження зі своїми особливостями, так і індивідуального підходу і реалізації унікальний підходів до економічного розвитку.

Проте, незважаючи на значну кількість теоретичних і практичних напрацювань щодо виявлення впливу інтеграційних, глобалізаційних та інших процесів на зростання економіки, напрями посилення та особливості сучасних досліджень продовольчої безпеки з огляду на загострення політично-військової, фінансової, соціальної кризи залишаються не достатньо розкритими.

Таким чином, система продовольчої безпеки ієрархічно вбудована в комплекс біосоціальних систем і складається, в свою чергу, з підсистем, вбудованих в неї та організованих за ієрархічним принципом. Ця система формується як комплекс підсистем, які необхідні та достатні для гарантування цільового призначення продовольчої безпеки – безперервного, кількісного, структурного та якісного забезпечення населення продовольством.

Структура розвитку системи безпечності харчових продуктів поділяється на загальносистемні категорії – самоорганізованість, ефективність, цілісність, стабільність, цілеспрямованість, різноманітність, прогресивність, слід розглядати як систему, призначену для застосування та дослідження.

Дослідження показують, що проблема досягнення розвитку системи безпечності харчових продуктів за допомогою системних і комплексних підходів є дуже актуальною. Синтез цих підходів дозволяє дослідити можливості існуючих механізмів розвитку системи продовольчої безпеки як економічних систем з унікальними можливостями.

Література

1. Гойчук О.І. Понятійні аспекти продовольчої безпеки. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. Вип. 2. Миколаїв, 2002. С. 65-71.
2. Зеліско Н. Продовольча безпека як економічний пріоритет аграрної політики України. *Вісник Львівського національного аграрного університету*. Серія: Економіка АПК. 2019. № 26. С. 77-80.
3. Шелудько Л. Генезис формування дефініції «продовольча безпека» *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2019. Вип. 2. С. 301-311.
4. Франчук В., Копитко М., Мельник С. Забезпечення продовольчої безпеки України в умовах мінливого безпекового середовища. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2022. Вип. 3(67). С. 9-17.
DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-67-9-17>